

# GGA Loonse en Drunense Duinen



**Visiedocument | met aanzet tot uitvoeringskracht**

Definitieve Gouden versie | 15 oktober '25



Gebiedsgerichte aanpak  
**Loonse en  
Drunense Duinen**



COLOFON

Opdrachtgever: Provincie Noord-Brabant  
Contactpersoon: Kristijan Civic  
Datum: 15 oktober 2025  
Versie: Definitief

Opdrachtnemer: MLG BV  
Contactpersoon: Rob Huisman | Marco Lier  
Projectnummer: P0282  
Adres: Velder 25A  
5298 MB Liempde



In samenwerking met:















Inhoudsopgave

|               |                                                                                                                      |    |                                                                                         |                                                                              |    |    |
|---------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|-----------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|----|----|
| 1             | Samenvatting                                                                                                         | 4  | 5                                                                                       | Doelen vertaald naar uitgangspunten, toekomst-perspectieven en streefbeelden | 41 |    |
| DEEL 1: Visie |                                                                                                                      |    |                                                                                         |                                                                              |    |    |
| 2             | Inleiding                                                                                                            | 8  | 6                                                                                       | Totaalvisie & aanpak Loonse en Drunense Duinen                               | 46 |    |
| 2.1           | De groenblauwe gebiedsaanpak                                                                                         | 8  | 6.1                                                                                     | Totaalvisie                                                                  | 46 |    |
| 2.2           | Het focusgebied                                                                                                      | 11 | 6.2                                                                                     | Focus op thema's en deelgebieden voor meer uitvoeringskracht                 | 46 |    |
| 2.3           | Leeswijzer                                                                                                           | 12 | 7                                                                                       | Uitvoeringskracht en prioritering                                            | 49 |    |
| 3             | Gebiedsgerichte aanpak, het proces                                                                                   | 13 | 8                                                                                       | Vervolg van GGA Loonse en Drunense Duinen                                    | 51 |    |
| 3.1           | Context visiefase met uitvoeringskracht                                                                              | 13 | 8.1                                                                                     | Van visie naar uitvoeringskracht                                             | 51 |    |
| 3.2           | Vertrekpunt van die visiedocument: nieuw elan, energie en bereidwilligheid                                           | 16 | 8.2                                                                                     | Het proces van Visiefase (onderdeel 1) naar Uitvoeringsfase (onderdeel 2)    | 51 |    |
| 3.3           | Een gezamenlijke en sterke bereidwilligheid                                                                          | 17 | 8.3                                                                                     | Integraliteit bewerkstelligen                                                | 53 |    |
| 3.4           | Themagroepen                                                                                                         | 20 | 8.4                                                                                     | Capaciteit en organisatie                                                    | 55 |    |
| 4             | Bouwstenen voor de visie                                                                                             | 21 | Bronnenlijst                                                                            |                                                                              |    | 56 |
| 4.1           | Aanpak Landelijk Gebied (ALG)                                                                                        | 21 | Voor de bijlagen zie de externe map 'Bijlagen visie GGA Loonse en Drunense Duinen 2025' |                                                                              |    |    |
| 4.2           | Natuurdoelanalyse Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen                                                             | 22 |                                                                                         |                                                                              |    |    |
| 4.3           | Landschapsecologische Syteem Analyse (LESA) en rapport Maatregelen Loonse en Drunense Duinen, De Brand en Leemkuilen | 23 |                                                                                         |                                                                              |    |    |
| 4.4           | Groenblauwe dooradering                                                                                              | 25 |                                                                                         |                                                                              |    |    |
| 4.5           | Handelingsperspectief en watervisie                                                                                  | 26 |                                                                                         |                                                                              |    |    |
| 4.6           | Omgevingsvisies                                                                                                      | 27 |                                                                                         |                                                                              |    |    |
| 4.7           | Stikstof                                                                                                             | 30 |                                                                                         |                                                                              |    |    |
| 4.8           | Grond                                                                                                                | 35 |                                                                                         |                                                                              |    |    |
| 4.9           | Aanpak recreatie                                                                                                     | 37 |                                                                                         |                                                                              |    |    |
| 4.10          | Natura 2000 beheerplan Loonse en Drunense Duinen                                                                     | 37 |                                                                                         |                                                                              |    |    |
| 4.11          | Erfgoed en cultuurhistorie                                                                                           | 38 |                                                                                         |                                                                              |    |    |
| 4.12          | Overige visies                                                                                                       | 38 |                                                                                         |                                                                              |    |    |
| 4.10          | Huiskamer- en keukentafelgesprekken                                                                                  | 39 |                                                                                         |                                                                              |    |    |



# 1. Samenvatting

## Deel 1: Visie

### Totaalvisie

Provincie Noord-Brabant werkt samen met haar gebiedspartners in de groenblauwe gebiedsgerichte aanpak (GGA) aan een vitaal landelijk gebied. De gebiedsvisie bepaalt de richting en geeft een gezamenlijk doel aan deze samenwerking.

De visie heeft als vertrekpunt een robuuste natuurkern met een landschappelijk aantrekkelijke schil. Hierin kunnen agrarische en recreatieve ondernemers blijven ondernemen met respect voor het voor natuur, watersysteem en milieu en volgens het principe ‘water en bodem sturend’. Doorgaan en waardering uitspreken voor de al goede initiatieven en maatregelen is daarbij een essentieel startpunt. Tegelijkertijd is het duidelijk dat het ook tijd is voor een transitie met uitvoeringskracht in het landelijk gebied. Het is geen zins de bedoeling dat deze visie een belemmering vormt voor andere bestaande en vastgelegde documentatie. Dit visiedocument vormt de koers om in gezamenlijkheid met alle betrokken gebiedspartner een stevige bijdrage te leveren aan een geborgd natuurherstel van de Loonse en Drunense Duinen.

De natuur-, water-, landbouw- en recreatieopgaven zijn nauw met elkaar verweven en hebben een link met andere opgaven zoals wonen, energie, klimaat, duurzaamheid en mobiliteit. De natuur staat onder druk, daarom is het belangrijk dat er zo snel mogelijk actie wordt ondernomen en er duidelijkheid wordt geboden aan inwoners en ondernemers. Er is een slagvaardige, snelle, weloverwogen maar ook pragmatische aanpak nodig, die gericht is op concrete initiatieven en maatregelen. Met het besef dat de transitie een langdurig proces is. De gepresenteerde doelen, toekomstperspectieven en streefbeeld in deze visie vormen de richting waartoe de transitie zich gaat bewegen voor een vitaal, veerkrachtig buitengebied.

### De groenblauwe gebiedsgerichte aanpak

In en rondom de schitterende Loonse en Drunense Duinen wandelt en fietst men graag om te genieten van de stuifzandvlakte, de bossen, heidegebieden en het omliggende agrarisch landschap. Mens en dier moeten van dit gevarieerde landschap en gebied kunnen blijven genieten en tegelijkertijd moet het gebied een gezonde leefomgeving

voor iedereen in de toekomst blijven bieden. Er liggen flinke opgaves met betrekking tot aanpassingen van het watersysteem en verbeteren van de waterkwaliteit, stikstof, de Natura 2000-doelen (hierna: N2000), de achteruitgang van de biodiversiteit moet worden gekeerd, de landbouw staat voor grote veranderingen, en de recreatiedruk moet worden aangepakt. Niet alles is zomaar overal meer mogelijk. Er is letterlijk te weinig ruimte in het gebied voor alle opgaven en wensen. Er moet slim en weloverwogen worden omgegaan met deze schaarse ruimte.

### Het proces

#### Context visiefase GGA Loonse en Drunense Duinen, met uitvoeringskracht

De Aanpak Landelijk Gebied (ALG) vormt de grondlegger en de urgentie om blijvende oplossingen te vinden voor opgaves als natuur, waterkwaliteit en klimaat. De provincie houdt koers op de realisatie van de wettelijke doelen op het gebied van natuur, stikstof, water en klimaat in samenhang met een duurzaam perspectief voor de landbouw. Iets waar in Brabant al enige jaren samen met haar gebiedspartners aan wordt gewerkt in de groenblauwe gebiedsgerichte aanpak (GGA). In lijn met het Bestuursakkoord “Samen maken we Brabant” worden de krachten gebundeld, want stilstand is geen optie.

#### Een gezamenlijke en sterke bereidwilligheid

Voor het vormen van de visie voor het totale GGA gebied Loonse en Drunense Duinen, zijn vier hoofdthema’s beschreven: natuur, water, landbouw en recreatie. Per thema zijn er doelen, uitgangspunten en toekomstperspectieven/streefbeeld in beschreven. Door deze gezamenlijk te formuleren, is een gelijk startniveau gecreëerd voor alle gebiedspartners, waarop de visie is gebaseerd, inclusief een flinke aanzet tot initiatieven en maatregelen waarmee uitvoeringskracht moet worden bewerkstelligd.

De gebiedspartners hebben samen bepaald wat belangrijk is. De uitgangspunten geven, in de hierna gevolgde uitvoeringsfase, richting bij de uitwerkingen in deelgebieden. De eerst volgende en fundamentele actie in de uitvoeringsfase is het uitwerken van de zgn. leidende principes als (tussen)stap richting uitvoering.

### Themagroepen

Binnen de GGA Loonse en Drunense Duinen wordt er, naast de gebiedspartneroverleggen en de stuurgroep, ook in vier themagroepen gewerkt. Dit zijn de themagroepen: communicatie, recreatie, stikstof en LESA. Deze thema’s zijn gebiedsbreed en belangrijk voor het overall GGA-gebiedsproces en de opgaves voor de Loonse en Drunense Duinen. Door te werken in themagroepen wordt er efficiënt gelet op beschikbare capaciteit, wordt enkel inzet gevraagd van de meest relevante gebiedspartners en organisaties, en worden juist de gespecialiseerde collega’s ingezet voor het betreffende thema.

### Het focusgebied

Het bekendste deel van de Loonse en Drunense Duinen zijn de stuifzanden in het natuurgebied die ontstonden in de middeleeuwen toen houtkap en overbeweiding zand liet stuiven. Het focusgebied voor deze visie is breder en is met name gericht op schil rondom het N2000-gebied en bestaat uit een grote diversiteit aan landgebruik en functies. Naast natuur (zoals stuifzand, bossen, vennen, moerassen en beekdalen) is het grotendeels agrarisch gebied (o.a. graslanden, akkers, kwekerijen) met stedelijk gebied (steden en dorpen). Door ruilverkaveling en verstedelijking is het gebied landschappelijk sterk veranderd. In de huidige tijd is er grote rol weggelegd voor de recreatie- en agrarische sector. In het kaartenboek zijn de geschiedenis, de huidige functies en het beleid verder uitgewerkt.

### Uitwerking Visie in deelgebieden

Door de schaal en de grote verschillen in het gebied, is ervoor gekozen om in zes deelgebieden te werken: Pauwels, Loons Hoekje, Margriet, Cromvoirt & Helvoirt, Leemkuilen en Hengstven & Oude bosschebaan. Voor alle deelgebieden zijn voor de uitwerking zogeheten ‘trekkers’ vastgelegd. De begrenzing van de deelgebieden is voornamelijk gebaseerd op de opbouw van het gebied, de N2000-grenzen, lopende processen en gemeentegrenzen.

### Bouwstenen en uitgangspunten voor de visie

Om tot een onderbouwde visie van GGA Loonse en Drunense Duinen te komen, zijn verschillende (beleids)documenten, onderzoeken, analyses en inzichten gebruikt als bouwstenen voor de visie. De bouwstenen zijn gebruikt om te komen tot de doelen, en vormen belangrijke input voor de uitgangspunten, toekomstperspectieven en streefbeeld in. Daarnaast dragen de bouwstenen bij aan de initiatieven en maatregelen per deelgebied.

#### Uitgangspunt Natuur

Ontwikkelingen dragen bij aan een herstel van het natuurlijk ecologisch- en hydrologisch systeem (zowel bodem en water, als soorten/biodiversiteit), waarbij landschapselementen buiten de N2000 (groenblauwe dooradering) bijdragen aan ecologische verbindingen.

#### Uitgangspunt Water

Water en bodem zijn sturend voor ruimtelijk gebruik en ontwikkelingen. Er is een natuurlijk en schoon grond- en oppervlaktewatersysteem dat bestand is tegen klimaatverandering/extremen en gericht is op zoveel mogelijk infiltratie en water vasthouden.

#### Uitgangspunt Landbouw

Bijdragen aan een toekomstbestendige landbouw met een volhoudbaar verdienmodel met behoud van het agrarische cultuurlandschap, waarbij teelten/landgebruik is afgestemd op het natuurlijk systeem van bodem en water.

#### Uitgangspunt Recreatie

Recreatiedruk, natuurbeleving, wonen, werken en agrarische bedrijvigheid is in balans in/rondom het N2000-gebied door een duurzame bereikbaarheid en een aantrekkelijke recreatieve schil. Nieuwe ontwikkelingen zijn gericht op het verminderen van de recreatiedruk op het N2000-gebied. Intensieve recreatie maakt daarom een afwaardse beweging van de N2000. Waardevolle afwisselingen en kwaliteiten van



het landschap zijn zichtbaar en beleefbaar en worden behouden door een prettige manier van samenwerken.

## Deel 2: uitvoeringsprogramma

### Uitvoeringskracht en prioritering

De visie met uitvoeringskracht mondt uit in een (gros)lijst met initiatieven en maatregelen (en deze zal altijd in bewerking blijven). Initiatieven en maatregelen zijn vanuit verschillende invalshoeken benaderd en gevormd. Een deel van initiatieven zijn ‘bottum-up’ tot stand gekomen vanuit de opgestelde doelen en streefbeelden. Daarnaast zijn ook vanuit de Lesa, de NDA, recreatie en stikstof diverse initiatieven en maatregelen ontwikkeld.

Deze initiatieven en maatregelen zijn nu in één totaal overzicht (groslijst) samengebracht. Vanuit deze lijst wordt een (basis)prioritering gehanteerd op basis van de volgende items:

- 1) doelbereik m.b.t. natuur, water, landbouw en recreatie: in welke mate dragen de initiatieven bij aan één of meer streefbeelden (en daarmee doelbereik) binnen het betreffende thema;
- 2) de mate van draagvlak;
- 3) tijd en hoe snel is de maatregel uit te voeren;
- 4) financiën en kosten (kosteneffectiviteit en beschikbare geldstromen).

### Uitvoeringsprogramma (nog in bewerking)

Deel 2 van dit document, het uitvoeringsprogramma, is nog in bewerking. De reden hiervoor is dat recent de ALG-uitvraag vanuit de provincie in ontwikkeling is. Hierin wordt een eerste selectie van meest kansrijke en doelgerichte projecten in gang gezet, met aandacht voor doelbereik. Dit zijn projecten waar uitvoeringskracht voor is. Tevens dienen de dwarsverbanden tussen de verschillende initiatieven nog aangegeven te worden.



# Deel 1: Visie



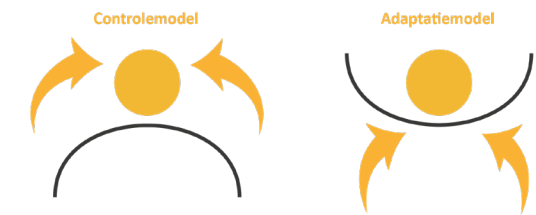


# 2. Inleiding

## 2.1 De groenblauwe gebiedsgerichte aanpak

Je ziet het al van een afstand: de stuifzandvlakte van de Loonse en Drunense Duinen. In en rondom deze schitterende Brabantse Sahara wandelt en fietst men graag om te genieten van de stuifzandvlakte, de bossen, heidegebieden en het omliggende agrarisch landschap. Mens en dier moeten van dit gevarieerde landschap kunnen blijven genieten en tegelijkertijd moet het gebied een gezonde leefomgeving voor iedereen in de toekomst blijven bieden. Er liggen flinke opgaves met betrekking tot: de aanpassingen van het watersysteem, het verbeteren van de waterkwaliteit, de stikstofdepositie, het keren van de achteruitgang van de biodiversiteit, de grote veranderingen in de landbouw en het aanpakken van de recreatiedruk. Het verminderen van de recreatiedruk levert ook een wezenlijke bijdrage aan de natuurdoelen. Niet alles is zomaar overal nog langer mogelijk. Er is letterlijk te weinig ruimte in het gebied voor alle opgaven en wensen. Er moet slim en weloverwogen worden omgegaan met deze schaarse ruimte. Daarom moeten er nu integrale keuzes worden gemaakt voor de toekomst van Loonse en Drunense Duinen en het gebied er omheen. Dit vraagt om een transformatie van het landelijk gebied.

Transitie is een ‘taai’ proces, maar wel een zeer noodzakelijk proces. Met de benodigde transformatie moet van een controlemodel – waarbij probleemgericht gewerkt wordt met hoge risico’s, continue monitoring en anticiperen nodig is – naar een adaptatiemodel gewerkt worden. Bij een adaptatiemodel wordt systeemgericht gewerkt en is het zelfregulerend vermogen van het gebied verhoogd.



Om van deze noodzakelijke transitie serieus werk te maken, moeten nu stappen worden gezet. Door samen te zoeken naar oplossingen kan er een landschap ontstaan waarin de kwetsbare natuur sterker wordt, de landbouw een duurzaam toekomstperspectief

heeft, mensen kunnen recreëren en we een veilige klimaatbestendige leefomgeving hebben die tegen droogte en piekbuien is bestand.

In de provincie Noord-Brabant wordt samengewerkt onder de noemer ‘de groenblauwe gebiedsgerichte aanpak (GGA)’. Er bestaan 12 GGA gebieden waarvan de Loonse en Drunense Duinen één van de grootste is en een grote aantrekkingskracht kent. Provincie Noord-Brabant heeft een globale fasering opgesteld voor het doorlopen van een GGA-proces. Dit bestaat uit de volgende vijf fasen: voorbereiding, verkenning, visievorming, planuitwerking en realisering.



Voor dit gebied heeft de voorbereidings- en verkenningsfase reeds plaatsgevonden en bevindt de gebiedsgerichte aanpak zich nu in de Visievormingsfase. In deze fase wordt er gewerkt aan een richting/koers voor het gebied, dit wordt vastgelegd in dit visiedocument. Voor een uitgebreidere toelichting op de verschillende fases van de GGA, klikt u op [deze](#) link.

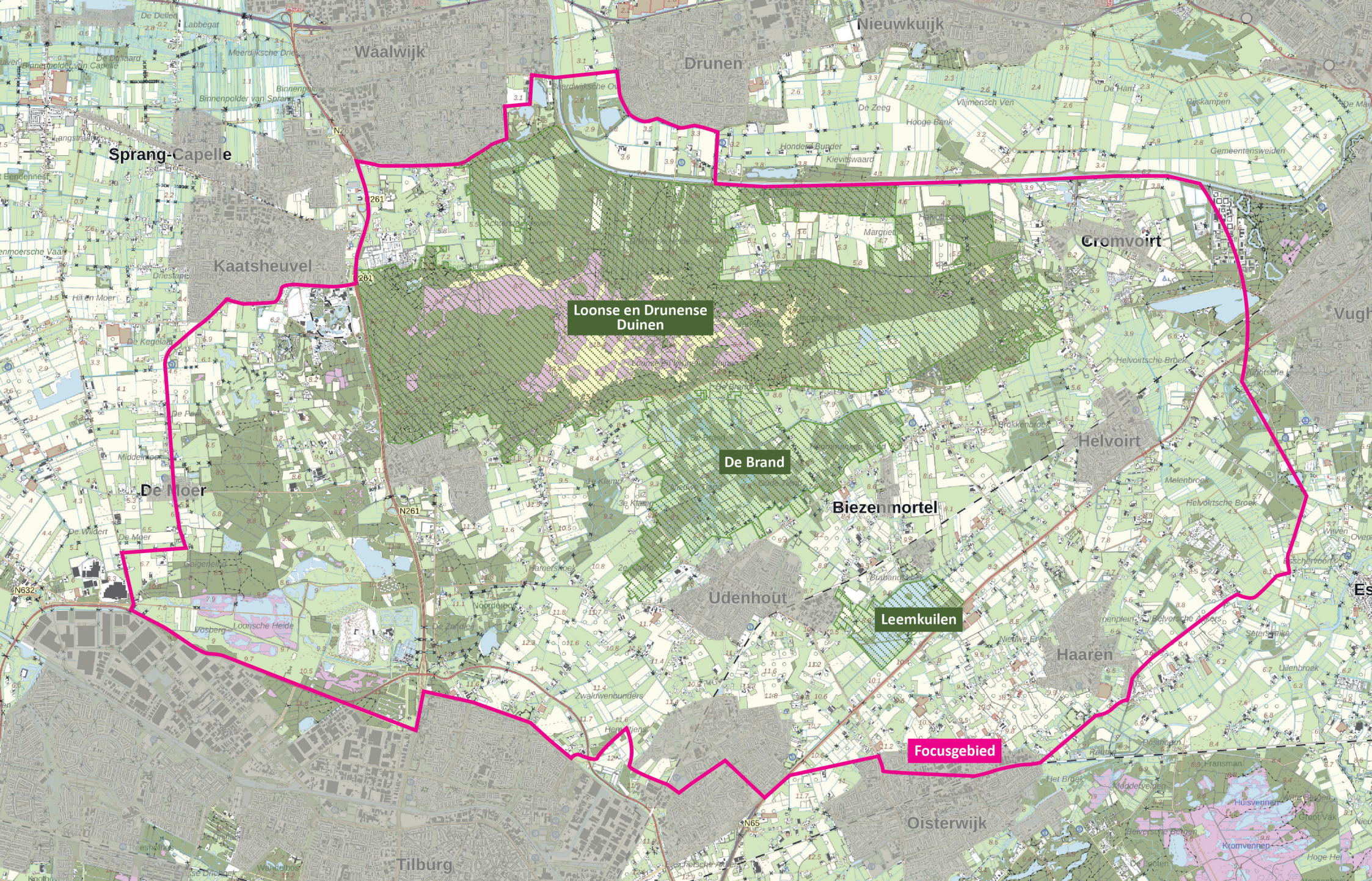
Hoewel het primair in dit document dus gaat om die visievorming, wordt er – voor zover mogelijk – een opstap naar planuitwerking gemaakt, en daarmee een aanzet tot uitvoeringskracht beoogd. Vanwege de vele opgaven is de urgentie groot en is er geen tijd te verliezen. Deze visie vormt de motivatie om snel tot uitvoeringskracht te komen door initiatieven, projecten en vervolgstappen te benoemen die gericht zijn op realisatie op korte termijn, maar zeker ook voor de lange termijn. Daarbij wordt een tijdshorizon beoogd van 2040, immers een transitieproces gaat over vele jaren.

In het gebied zijn ook andere lopende visies. Deze visies vullen elkaar aan. Het is geen zins de bedoeling dat deze visie een belemmering vormt voor andere bestaande en vastgelegde documentatie.

In de Loonse en Drunense Duinen zijn veel verschillende gebiedspartners actief met veel verschillende belangen. Ook de opgaven zijn niet voor iedereen hetzelfde. Om te zoeken naar het gemeenschappelijke belang is het gezamenlijke gesprek van groot belang. Daarbij is het onvermijdelijk om harde en soms niet populaire keuzes te maken. Keuzes die uiteindelijk over het geheel gezien in balans zijn. Hoe dit gezamenlijk gesprek heeft plaats gevonden en deze visie tot stand is gekomen, leest u in hoofdstuk 3.





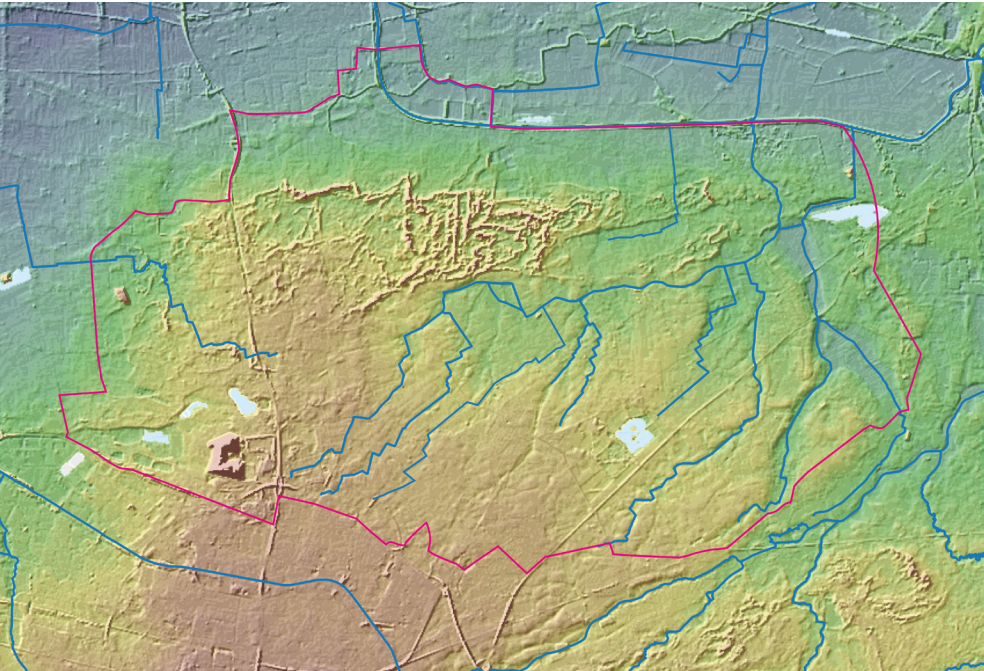


Kaart van de Loonse en Drunense Duinen en focusgebied

## 2.2 Het focusgebied

Het Brabantse zandlandschap is gevormd door breuken; het focusgebied ligt in de lager gelegen Centrale Slenk. Tijdens de laatste ijstijd zijn vanuit hogere delen dikke pakketten dekzand door de wind afgezet. Op de ontstane dekzandvlakte waterden de beken af naar het Maasdal, met als gevolg het ontstaan van beekdalen zoals De Brand en Helvoirts Broek. De dekzandgordel van de Loonse en Drunense Duinen blokkeerde de noord-zuid gerichte afwatering waardoor moerassige laagten met veen ontstonden zoals De Brand. De ontstane laagte aan de noordzijde van de Loonse en Drunense Duinen is van oudsher een inundatievlakte die vanaf 's-Hertogenbosch tot Waalwijk loopt. De afwisseling van nat en droog maakte het in de 12de eeuw tot een aantrekkelijk gebied om te ontginnen voor landbouw waardoor dorpen zoals Loon op Zand, Udenhout en Haaren ontstonden. De hoge dekzandrug is begroeid geraakt met bos en door de houtkap en overbeweiding in de 14de en 15de eeuw kon zand weer gaan stuiven met het ontstaan van de Loonse en Drunense Duinen als gevolg. Het gebied wordt omringd door naald- en eikenbossen en het natuurgebied sluit aan op het beekdal De Brand, dat bestaat uit moerassen en vennen. Ten zuiden liggen de Leemkuilen die vormen een natuurgebied dat is ontstaan door afgraving van leem voor de productie van bakstenen. Op het gebied van water zijn de hoge delen rond de kern Tilburg het infiltratiegebied voor deze natuurgebieden en zijn de Loonse en Drunense Duinen weer een belangrijk brongebied voor kwel voor natuurgebieden zoals Vlijmens Ven.

Het beekdallandschap rondom de Loonse en Drunense Duinen is later door ruilverkavelingen en verstedelijking ingrijpend veranderd. De diversiteit van functies rondom het natuurgebied (of als enclave in het natuurgebied) is groot in dit overwegend agrarisch cultuurlandschap. Hierbij is een grote rol weggelegd voor de recreatie- en kwekerijsector. In het kaartenboek zijn deze geschiedenis, de huidige functies en het beleid verder uitgewerkt.



Hoogtekaart (AHN2) met hoofdwatergangen  
Kleuren verlopend van donkerblauw +0.00 NAP naar bruin +14.00 NAP



## 3. Gebiedsgerichte aanpak, het proces

### 2.3 Leeswijzer

Voor u ligt de gouden, definitieve, versie van de visie voor GGA Loonse en Drunense Duinen. Om dit document leesbaar te houden, is er bewust voor gekozen om deze zo compact mogelijk te houden.

In **onderdeel ÉÉN** ligt de focus op de doelen, uitgangspunten en toekomstperspectieven dan wel streefbeelden én de uitwerking tot maatregelen en initiatieven op deelgebiedniveau, alsmede voor het totale gebied.

**Onderdeel TWEE** bevat de maatregelen/initiatieven gevat in tabellen horende bij de uitvoeringskracht van deze visie. Deze zijn beoordeeld op het doelbereik m.b.t. natuur, water, landbouw en recreatie en tevens voorzien van een ruwe kostenindicatie, tijdpad, draagvlak en gebiedstrekker (aanjager van het betreffende initiatief).

In deze visie leest u de volgende hoofdstukken:

- Hoofdstuk 3 beschrijft het proces van GGA Loonse en Drunense Duinen.
- Hoofdstuk 4 bevat de bouwstenen van deze visie: ALG, NDA, LESA, groenblauwe dooradering, handelingsperspectief en watervisie, omgevingsvisies, stikstof, aanpak recreatie, analyse grondeigendommen & overige visies.

- Hoofdstuk 5 beschrijft de doelen die worden vertaald naar uitgangspunten en streefbeelden (toekomstperspectieven).
- Hoofdstuk 6 bevat de totaalvisie en aanpak nader uitgewerkt, gevolgd door de uitwerkingen in deelgebieden.
- Hoofdstuk 7 beschrijft de uitvoeringskracht en prioritering.
- Hoofdstuk 8 bevat de aandachtspunten die essentieel zijn bij de vervolgstappen en integrale uitwerking.

Tot slot is er een separate bijlagenmap. Hierin staan de volgende documenten:

- Het kaartenboek (waarin basisinformatie van het gebied is opgenomen);
- De Landschapsecologische Systeemanalyse (LESA);
- De stikstofanalyse;
- De Natuurdoelanalyse (NDA);
- OEN-regels;
- Verdieping groenblauwe dooradering;
- Perspectief watervisie;
- Analyse en advies grondposities;
- Toelichting beoordeling initiatieven;
- Verdieping recreatie.

### 3.1 Context Visiefase met uitvoeringskracht

Provincie Noord-Brabant wil een toekomstbestendige transitie van het landelijk gebied die aansluit bij de verstedelijkingsopgaven van Brabant. Daarom houdt de provincie koers op de realisatie van de wettelijke doelen op het gebied van natuur, stikstof, water en klimaat in samenhang met een duurzaam perspectief voor de landbouw. Iets waar in Brabant al enige jaren samen met haar gebiedspartners aan wordt gewerkt in de groenblauwe gebiedsgerichte aanpak (GGA). In lijn met het Bestuursakkoord “Samen maken we Brabant” worden de krachten gebundeld, want stilstand is geen optie. Dit is ook vastgelegd in de provinciale beleidskaders en uitvoeringsagenda’s.

Er zijn al goede voorbeelden buiten zichtbaar en met de Aanpak Landelijk Gebied (ALG) is het raadzaam nog meer focus aan te brengen op:

- De uitvoering van de meest complexe gebieden, waar herstel van stikstofgevoelige N2000-gebieden het meest noodzakelijk is;
- De versterking van de uitvoeringskracht, waar provincie en haar partners Brabant breed de wettelijke doelen voor natuur, water en bodem wil gaan realiseren;
- Keuzes maken en prioriteren van uitvoeringsprojecten, op basis van de beschikbare (grond)instrumenten en financiën.

#### Aanpak Landelijk Gebied (ALG)

Met de ALG richt de provincie zich op het versnellen van de uitvoering in gebieden waar dat voor doelbereik op de Vogel en Habitat Richtlijn (VHR) en Kaderrichtlijn Water (KRW) het hardst nodig is. Daarmee dragen we bij aan de stappen die nodig zijn om Brabant ‘open’ te krijgen. Dit geldt met name voor de N2000-gebieden en KRW-lichamen, maar ook daarbuiten kunnen natuur-, water- en bodemmaatregelen bijdragen aan het nodige doelbereik. Dit betreft onder andere aan de watertransitie, het Natuurnetwerk, bossen en transitiesporen voor de agrarische ondernemers, zoals natuurinclusieve landbouw, en recreatieve ondernemers. Met de Aanpak Landelijk Gebied Noord-Brabant wordt ingezet op twee parallelle sporen:

#### Spoor 1: Het versterken van de uitvoeringskracht in het landelijk gebied

Vanuit deze gedachte wordt ingezet om versneld met plannen en voorstellen te komen die op korte termijn bijdragen aan doelbereik in het gebied Loonse en Drunese

Duinen. Daarbij wordt actief gewerkt aan het oplossen van knelpunten in (lopende) uitvoeringsprojecten die bijdragen aan N2000- en KRW-doelstellingen. Initiatieven van derden (al dan niet buiten gebiedsprocessen), casussen en pilots zijn daarbij van grote waarde en betekenis.

#### Spoor 2: Het actualiseren en concretiseren van de opgaven

Bij de start van dit GGA proces zijn opgaven meegegeven voor dit gebied. De wereld heeft echter niet stil gestaan. Er zijn al initiatieven binnen en buiten dit gebied in gang gezet, maar de doelen zijn nog (lang) niet bereikt. Soms zijn de opgaven zelfs groter of complexer geworden en zijn er nieuwe opgaven bijgekomen, bijvoorbeeld als gevolg van gerechtelijke uitspraken. Ook zijn en worden doelen generiek en per gebied concreter door o.a. de uitkomsten van de Natuurdoelanalyses (NDA’s). Het beeld wordt per (deel)gebied specifiek en geeft inzicht in wat er op de lange termijn mogelijk is om, uitgaande van de huidige doelen, het wettelijk doelbereik te halen en hoe dit ruimtelijk kan worden ingepast in combinatie met andere opgaven in het landelijk gebied.

Hierbij is het belangrijk om op te merken dat voor de gebiedsopgaven in alle gevallen geldt dat meerdere partijen, waaronder ook medeoverheden en gebiedspartners actief in het groenblauwe domein, verantwoordelijk zijn voor planuitwerking en uitvoering.

Er wordt in deze visie onderscheid gemaakt tussen prioritaire en secundaire doelen. Prioritaire doelen zijn opgaven op basis van wettelijke taken en bestuurlijke afspraken. Secundaire doelen zijn groen blauwe opgaven met een resultaatverplichting of bestuurlijke ambitie die complementair kunnen zijn bij wettelijk doelbereik. De secundaire doelen zijn van belang om te realiseren, maar minder urgent dan de prioritaire doelen.

Tot slot wil de provincie met het ‘Programma Overgangsgebieden’ meer gaan sturen op een lagere milieubelasting in de zone direct rondom een N2000-gebied. Hiervoor worden generieke maatregelen opgesteld en maatwerk geleverd. Dit moet op enig moment parallel gaan lopen aan het GGA-proces.





## NATUUR DOELEN

### Aanpak Landelijk Gebied:

- De gunstige staat van instandhouding en natuurherstel N2000; 30% VHR herstel (gefaseerde doelstelling): blijven streven naar uitbreiding van leefgebied Vogel Habitat Richtlijn (VHR) soorten binnen NNB en het agrarisch gebied.
- De resterende opgave areaal Natuur Netwerk Brabant en Ecologische verbindingzones realiseren;
- Opgave areaal nieuw bos binnen en buiten NNB en revitalisatie bestaand bos (bossenstrategie) realiseren;
- Het op orde brengen van hydrologische condities voor natuur kwalitatief en kwantitatief: NNB, inclusief Natura 2000-gebieden en Natte Natuurparels;
- Het realiseren van 10% kwalitatief goede groenblauwe dooradering van het landelijk gebied in 2050 met hogere of lagere percentages afhankelijk van de landschappen en VHR-doelen;
- Het reduceren van de stikstofdepositie, uitgewerkt in de Brabantse Ontwikkelaanpak Stikstof 2.0. Het gaat hier onder andere om de reductieopgave voor ammoniak voor de landbouw en NOx waarmee wordt voldaan aan de landelijke omgevingswaarde van 74% areaal stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden onder de KDW in 2035;
- Provinciale klimaatopgave: voor Noord-Brabant reductieopgave van 0,8 Mton CO2 eq. ten opzichte van Klimaat- en Energieverkenning 2021 (KEV2021).



## WATER DOELEN

### Aanpak Landelijk Gebied:

- Water en bodem sturend als randvoorwaarde toepassen voor de ruimtelijke keuzes in het landelijk gebied, zoals benoemd in de Kamerbrief ‘Water en Bodem sturend’;
- Het herstel van een samenhangend water- en bodemsysteem, kwantitatief en kwalitatief;
- De bodem is vitaal: de sponswerking voor water en voedingsstoffen is op orde, het gehalte aan organische stof is op niveau, het bodemleven is gevarieerd en er is geen sprake meer van onnatuurlijke verdichting, waarbij prioriteit ligt bij de agrarische beïnvloedingsgebieden rond Natura 2000-gebieden, natte natuurparels en in voedingsgebieden voor drinkwater;
- Het behalen van de KRW-doelen ten aanzien van waterkwaliteit, waterkwantiteit en morfologie (reliëf en bodemopbouw) waarvoor de maatregelen het landelijk gebied raken, met name:
  - o Nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen in grond- en oppervlaktewater;
  - o Grondwaterkwaliteit ten behoeve van de openbare drinkwatervoorziening en industriële winningen voor menselijke consumptie;
  - o Natte natuurparels hydrologisch op orde, waaronder (in) de betreffende Natura 2000-gebieden;
  - o Inrichting van de beekdalen op orde;
  - o Hersteld evenwicht tussen onttrekking en aanvulling van grondwater-vorraden. Binnen de Droogteagenda zoals vastgesteld door het Breed Bestuurlijk Grondwateroverleg is dit door vertaald in verhoging van de gemiddelde voorjaarsgrondwaterstanden met 10 tot mogelijk 35 cm, onder andere door:
    1. Substantieel (exakte hoeveelheid onbekend) lagere hoeveelheden grondwateronttrekking per jaar;
    2. Meer aanvulling grondwater (vasthouden/infiltreren en vertraagd afvoeren) met 150 miljoen m3 per jaar;
- Borgen ruimte voor waterberging: benutten bestaande zoekgebieden en reserveren vijf tot tien procent ruimte in diepste delen watersysteem, met beperkingen voor nieuwbouw. Waar mogelijk wordt dit gecombineerd met andere functies zoals landbouw en natuur.



## LANDBOUW DOELEN

### Aanpak Landelijk Gebied:

- Perspectief voor de landbouw; Noord-Brabant heeft een toekomstbestendige landbouw- en voedselsector die bijdraagt aan een balans tussen maatschappij, economie en ecologie met:
  - o Slimme, circulaire en sterke agrarische bedrijven;
  - o Een innovatief en hoogwaardig ecosysteem van bedrijven en partners;
  - o Duurzame, hoogproductieve kringlooplandbouw en extensieve, gemeenschaps-, natuur- en landschapsinclusieve landbouw, beide systemen passend binnen het bodem- en watersysteem;
  - o Ruimte voor eigen keuzes en ondernemerschap.
- Beleidskader Landbouw en Voedsel, belangrijkste 2 sporen:
  - 1)** De meest duurzame landbouw- en voedselproductie in Europa
    - o Gesloten mineralenkringlopen;
    - o Ruimte voor eigen keuzes en ondernemerschap;
    - o Op weg naar emissieloze landbouw;
    - o De landbouw draagt bij aan de Brabantse doelen van Bodem- en Waterkwaliteit (KRW), biodiversiteit en natuur (Natura 2000);
    - o Gezonde leefomgeving/ruimtelijke kwaliteit buitengebied.
  - 2)** Natuur- en landschapsinclusieve landbouw
    - o 500 natuurinclusieve boeren;
    - o 15 procent landbouwareaal biologisch;
    - o Ontwikkelen van nieuwe, meervoudige verdienmodellen.

### Overig

- Aanvullend beleidskader: Gemeenschappelijk landbouwbeleid 2023-2027, Nationaal Strategisch Plan.



## RECREATIE DOELEN

### Aanpak Landelijk Gebied:

- Geen doelen vanuit ALG.

### Overig

- De recreatiesector draagt bij aan het behalen van natuur- en waterdoelen met betrekking tot behoud en herstel N2000;
- Afname van recreatie als drukfactor op het Natura 2000-gebied, en met name de kwetsbare delen van het Natura 2000-gebied, o.a. door betere verspreiding van bezoekers in de schil;
- Het behouden van perspectief voor de recreatiesector;
- De Natura2000 en directe kwetsbare zone tegen Natura2000 meer ontlasten en juist het agrarische cultuurlandschap met boerderijen, cultuurhistorische iconen en de dorpen en steden als hubs te zien om het landschap te kunnen ervaren en bezoeken, waarbij een goede balans wordt gezocht met kleinschalige recreatie die past bij het agrarische karakter van het gebied en de landbouw;
- Het creëren van een aantrekkelijke en goed bereikbare recreatieve schil;
- Uit de Natuurdoelanalyse blijkt dat de druk op het Natuura 2000-gebied te hoog is en het doel is deze druk naar beneden te brengen;
- Vergroten van de recreatieve aantrekkelijkheid en belevingswaarde buiten het N2000-gebied, o.a. door groenblauwe dooradering van het agrarisch gebied.



3.2    Vertrekpunt van dit visiedocument: nieuw elan, energie en bereidwilligheid

Het proces van GGA Loonse en Drunense Duinen kent, net als de duinen zelf, een rijke geschiedenis. Het proces is begonnen in 2017 met het opstellen van ‘Gebiedsagenda Loonse en Drunense Duinen en de schil’. Hierbij was het doel om de Loonse en Drunense Duinen en de schil eromheen nog sterker te positioneren als belangrijk icoon in Brabant. Deze gebiedsagenda werd in 2019 opgeleverd en werd breed gedragen door de toenmalige betrokken gebiedspartijen. In 2022 heeft het proces een vervolg gekregen en zijn de gebiedsagenda en de uitvoeringsagenda geactualiseerd. Dit is veelal gedaan door vanuit de doelen (knelpunten) naar oplossingen (maatregelen) te kijken, zonder hiervoor een sterk gedragen visie (uitgangspunten) vast te stellen. Hierbij was voornamelijk vanuit de natuur geredeneerd en kregen andere thema’s, zoals recreatie, landbouw en water, onvoldoende aandacht. Tevens zijn er een aantal nieuwe beleidsaankondigingen en -wijzigingen gedaan die uitwerking hebben op de opgaven en doelen in het gebied.



Om een betere balans tussen de genoemde thema’s te bewerkstelligen en daarmee tot een sterker draagvlak te komen voor de gebiedsvisie, is het gebiedsproces vanaf oktober 2023 met nieuwe energie, elan en vooral bereidwilligheid in gang gezet.

Gebiedspartners GGA Loonse en Drunense Duinen in oktober 2023



3.3    Een gezamenlijke en sterke bereidwilligheid

Voor het vormen van de visie is sinds september 2023 de procesbegeleiding, en daarmee het gebiedsmanagement, opgepakt door MLG Gebiedsontwikkeling. Dit vol vertrouwen om er weer een goed lopend proces van te maken, waarbij alle gebiedspartijen weer gemotiveerd zijn om - ondanks de soms tegenstrijdige belangen - met elkaar in gesprek te gaan en te blijven en de juiste discussies te voeren. Om dit te bereiken zijn twee sporen gevolgd:

**Spoor 1:** herstellen van vertrouwen, samenwerking en respect voor elkaars belangen, daarbij de zogenaamde ‘OEN’-spelregels hanterend (Open, Eerlijk, Nieuwsgierig). Deze ‘OEN’-spelregels zijn opgenomen in bijlage I van de visie.

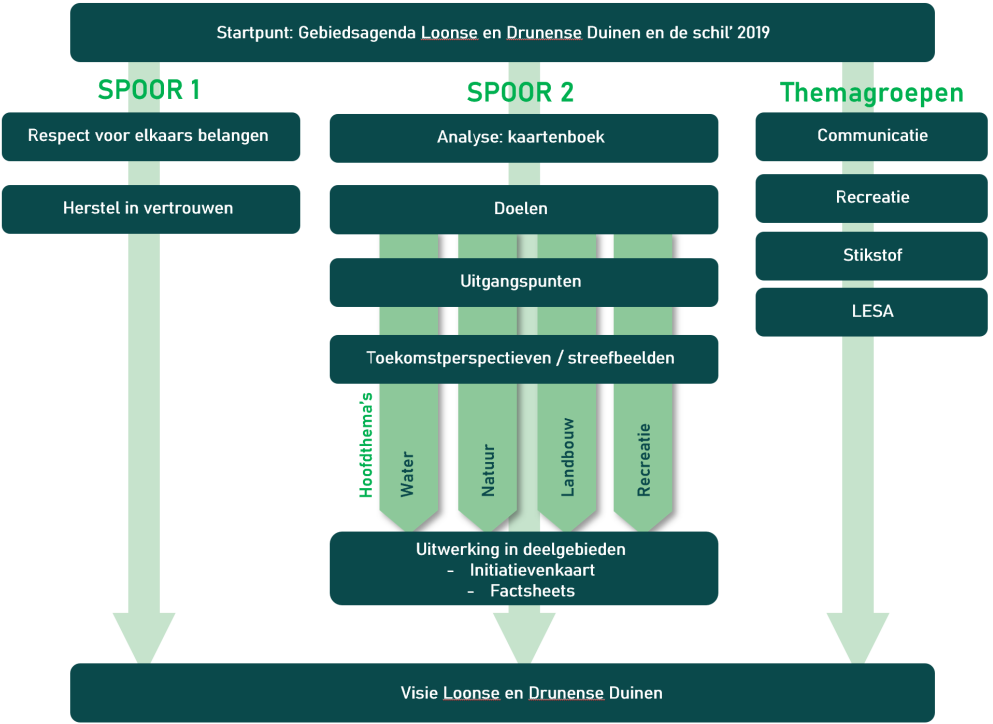
**Spoor 2:** inhoudelijke uitwerking op weg naar een concrete visie.

In september 2023 is een ambtelijke ‘temperatuursessie’ (spoor 1) gehouden om te peilen hoe de gebiedspartijen in het proces stonden. Tijdens deze sessie is onder andere gekeken hoe lang iedereen al betrokken is bij de GGA Loonse en Drunense Duinen en welke knelpunten/kansen er zijn. Vervolgens is er met alle partijen gesproken tijdens een individuele gesprekken. Dit heeft geleid tot een grote mate van bereidwilligheid en besef dat we met elkaar dit prachtige gebied moeten koesteren en er alles aan moeten doen om de opgaven en doelen te bewerkstelligen.

Na vaststelling van een grote mate van bereidwilligheid, is geleidelijk overgegaan naar spoor 2. Eén van de eerste stappen hierin was om de feiten over het gebied te verzamelen en vast te leggen. Dit is gedaan door middel van het ‘kaartenboek’. Dit is een naslagwerk waarin alle op dit moment lopende visies en projecten zijn weergegeven. Het kaartenboek is vastgesteld tijdens het stuurgroepoverleg op 21 februari 2024 en is terug te vinden als bijlage van dit visiedocument.

Voor het vormen van de visie voor het totale GGA gebied Loonse en Drunense Duinen, zijn vier hoofdthema’s beschreven: natuur, water, landbouw en recreatie. Per thema zijn er doelen, uitgangspunten en toekomstperspectieven en streefbeelden

beschreven. Door deze gezamenlijk te formuleren is een gelijk startniveau gecreëerd voor alle gebiedspartners waarop de visie is gestoeld, inclusief een eerste aanzet tot initiatieven waarmee uitvoeringskracht is te bewerkstelligen. De gebiedspartners hebben samen bepaald wat belangrijk is. De uitgangspunten geven richting bij de uitwerkingen in deelgebieden.

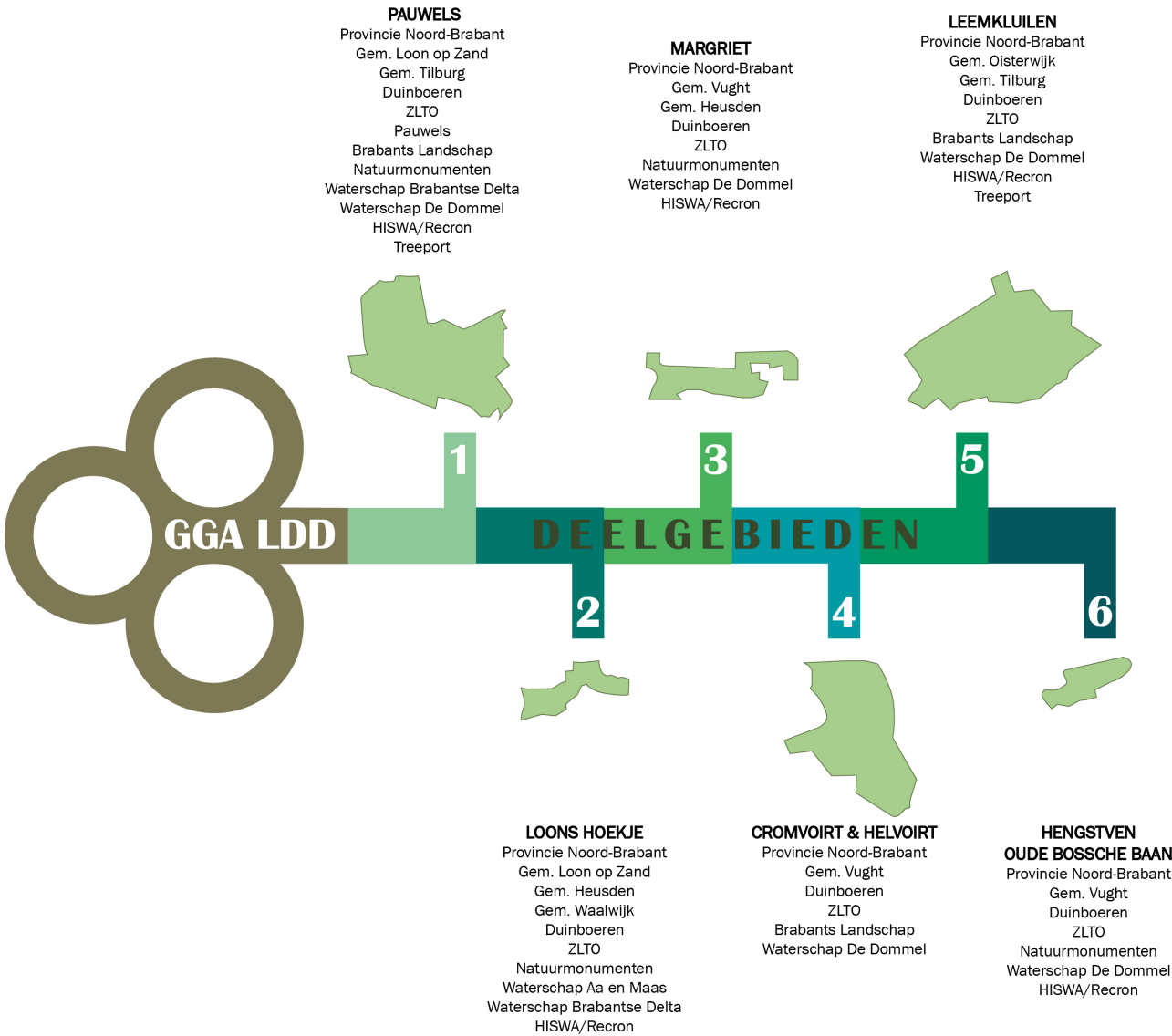




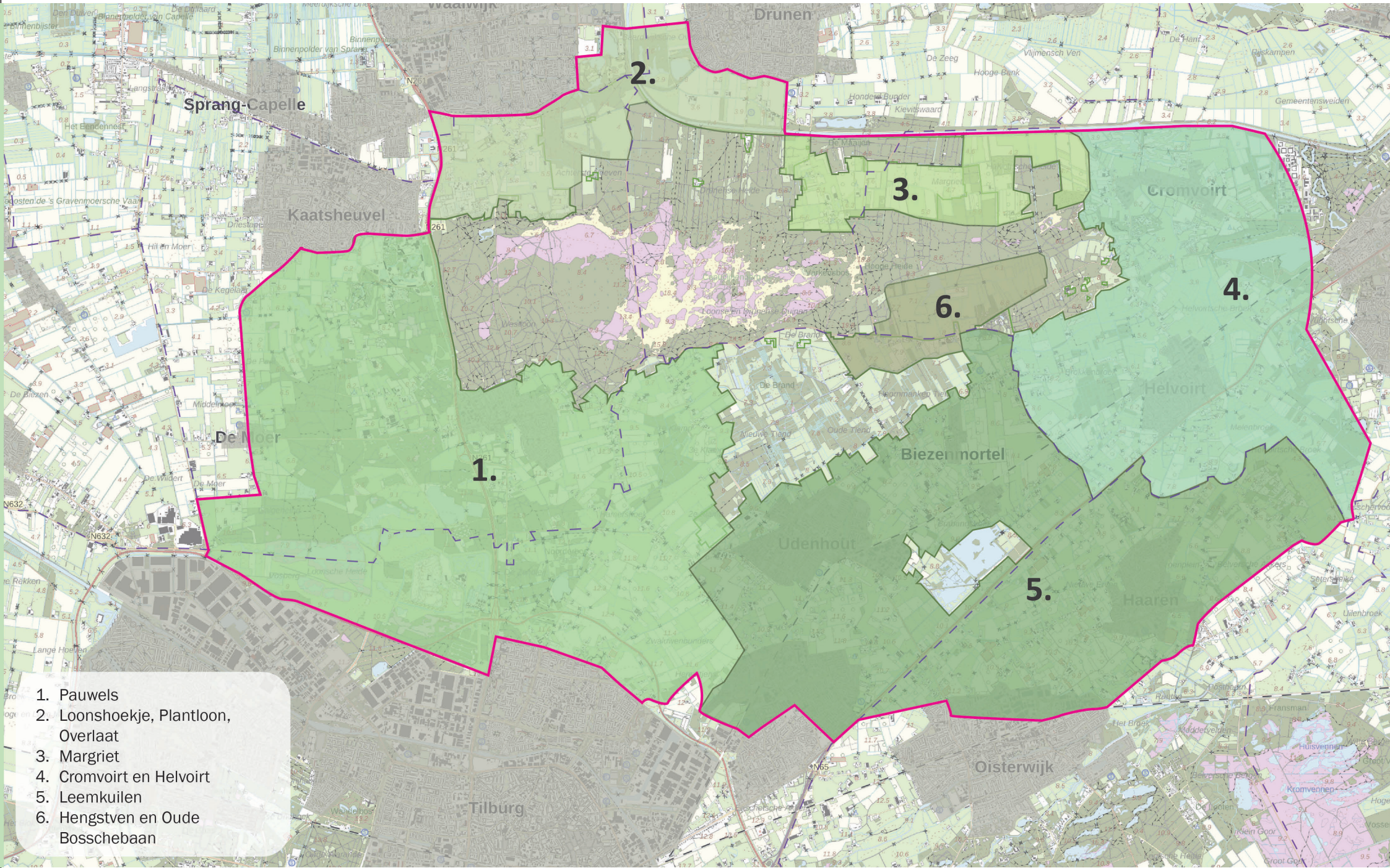
Door de grote van het gebied en de grote verschillen daarin is ervoor gekozen om in deelgebieden verder te gaan. Tijdens het overleg zijn voor alle deelgebieden ook de zogeheten ‘trekkers’ vastgelegd. De eigenschappen, initiatieven en mogelijke maatregelen voor de deelgebieden worden in hoofdstuk 6 ‘Totaalvisie & aanpak Loonse en Drunense Duinen’ verder beschreven.

De begrenzing deelgebieden is voornamelijk gebaseerd op de opbouw van het gebied, de N2000-grenzen, lopende processen en gemeentegrenzen en is op de kaart op de volgende pagina weergegeven.

Bij de uitwerking van de projecten zijn deelgebiedsgrenzen niet leidend en kan verder worden gekeken over deze grenzen.



Gebiedspartners per deelgebied



Het focusgebied voor de GGA Loonse en Drunense Duinen (rood) met daarin de zes verschillende deelgebieden



### 3.4 Themagroepen

Binnen de GGA Loonse en Drunense Duinen wordt er, naast de gebiedspartner-overleggen en de stuurgroep, ook in vier themagroepen gewerkt. Dit zijn de themagroepen: communicatie, recreatie, stikstof en LESA. Deze thema’s zijn gebiedsbreed en belangrijk voor het gehele GGA-gebiedsproces, en de opgaven voor de Loonse en Drunense Duinen. Door te werken in themagroepen wordt er efficiënt gelet op beschikbare capaciteit, wordt enkel inzet gevraagd van de meest relevante gebiedspartners en organisaties, en worden juist de gespecialiseerde collega’s ingezet voor het betreffende thema.

#### Communicatie

De themagroep communicatie is begin 2024 gestart onder leiding van een coördinerend communicatieadviseur voor het gehele gebiedsproces. In de ‘werkgroep communicatie’ werken - waar mogelijk - de communicatieadviseurs van de gebiedspartners samen aan het communicatie- en participatieplan. Zij komen met regelmaat bij elkaar. Wanneer nodig, wordt in het gebiedspartneroverleg terugkoppeling gegeven. Op deze manier blijven alle gebiedspartners op de hoogte van de communicatiemomenten en leveren zij daarbij input.

De themagroep communicatie heeft de volgende taken:

- Fungeren als klankbord, sparringpartner en ondersteuning voor de trekkers van de communicatie en participatie van deze en andere Brabantse GGA’s;
- Inbrengen van organisatiebelangen, -kleuring, -kennis en lokale expertise;
- Waar nodig afstemmen binnen de eigen organisatie;
- Communicatie-uitingen worden zoveel mogelijk ook via de communicatiekanalen van de gebiedspartners gedeeld.

De themagroep communicatie heeft op 10 en 12 september 2024 twee inloopbijeenkomsten georganiseerd. Een terugkoppeling van de bijeenkomsten is te vinden op de [website](#). Op 12 en 14 mei 2025 zijn nogmaals inloopbijeenkomsten georganiseerd

#### Recreatie

Recreatie vormt één van de grote drukfactoren op het N2000-gebied LDD. Aan de ‘themagroep recreatie’ nemen gespecialiseerde collega’s met betrekking tot recreatie, toerisme en ruimte deel vanuit de verschillende gebiedspartners. Tevens neemt de projectleider van het ‘MONA’-onderzoek deel aan deze werkgroep. ‘MONA’ staat voor: ‘MOdal shift, routing and nudging solutions in NAture areas for sustainable tourism’. MONA is onderdeel van het focusprogramma ‘Brabant Beleeft’ en wordt via Visit Brabant geïnitieerd en getrokken door het Van Gogh Nationaal Park. Het doel van dit project is het realiseren van duurzame en natuurgerichte mobiliteit en recreatie in natuurgebieden in Noordwest-Europa. Één van deze gebieden betreft Loonse en Drunense Duinen. Een van de doelstellingen van de partners hier is om de N2000 en schil meer te ontlasten en juist het agrarische cultuurlandschap met boerderijen, cultuurhistorische iconen en de dorpen en steden als hubs te zien om het landschap te kunnen ervaren en bezoeken.

In werksessies is gewerkt aan de bouwstenen. Meer hierover staat in paragraaf 4.9.

#### Stikstof

Stikstof is één van de drie belangrijkste drukfactoren op het N2000-gebied. De ‘themagroep stikstof’ wordt vertegenwoordigd door de Waterschappen, ZLTO, Natuurmonumenten, Provincie Noord-Brabant, gemeente Loon op Zand en gemeente Tilburg.

In april 2024 heeft een informatiesessie plaatsgevonden waarin de uitkomsten van de analyse op de huidige situatie, de ontwikkelingen van afgelopen jaren en de verwachte autonome ontwikkelingen omtrent stikstof zijn toegelicht.

In oktober 2024 is de tweede stap van het consortium gestart. Dit betreft het doorrekenen van een specifiek LDD-pakket aan initiatieven en maatregelen. Het volledige proces dat de themagroep doorloopt is weergegeven in paragraaf 4.7.

#### LESA

Met de themagroep LESA, bestaande uit de hydrologische experts van de gebiedspartners, is in werksessies input gegeven voor de verdiepende rapportage naar mogelijke hydrologische maatregelen voor het gebied. Meer hierover staat in paragraaf 4.3.

## 4. Bouwstenen voor de visie

Om tot een onderbouwde visie van GGA Loonse en Drunense Duinen te komen, worden verschillende (beleids)documenten, onderzoeken, analyses en inzichten gebruikt, en als bouwstenen voor de visie beschouwd. In deze paragraaf worden deze bouwstenen nader beschreven en toegelicht op aanpak en essentie van de uitkomsten. Enkele bouwstenen zijn gebruikt om te komen tot de doelen, andere zijn een belangrijke input geweest voor de uitgangspunten, toekomstperspectieven en streefbeelden. Daarnaast dragen de bouwstenen bij aan de initiatieven per deelgebied en mogelijke maatregelen.



### 4.1 Aanpak Landelijk Gebied (ALG)

De Aanpak Landelijk Gebied toont de urgentie om oplossingen te vinden voor de opgaven die er liggen voor natuur, waterkwaliteit en klimaat. Door maatregelen te combineren, herstelt de natuur en komt er ruimte voor vergunningverlening.

De Aanpak Landelijk Gebied (ALG) is op zichzelf dan ook geen nieuw beleid, maar een handelingsperspectief dat op basis van bestaand en nog vast te stellen beleid richting geeft aan de transitie en uitvoering in het landelijk gebied ten behoeve van wettelijke doelen. De ALG is daarmee geen antwoord op álle opgaven in het landelijk gebied. Wel betekent dit dat de onontkoombare doelen voor onder andere emissiereductie van stikstof, broeikasgassen en waterkwaliteit, en de structurerende keuzes, zoals het bodem- en watersysteem, leidend moeten worden bij ruimtelijke planvorming.

Dit vraagt om uitwerking van richtinggevende doelen en een gebiedsprogramma. En dat vraagt weer om de stap tot de realisatie van wettelijke en provinciale doelen voor natuur, water en klimaat in het landelijk gebied in combinatie met een duurzaam perspectief voor agrarische ondernemers. Dit vormt de koers hoe de verschillende doelen bereikt kunnen worden en welke veranderingen er nodig zijn in het landelijk gebied.

Meer informatie te vinden op: <https://www.brabant.nl/onderwerpen/natuur-landschap/aanpak-landelijk-gebied/>



4.2 Natuurdoelanalyse Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen

Door de Provincie Noord-Brabant is voor elk N2000-gebied een natuurdoelanalyse (NDA) opgesteld. De aanleiding voor het opstellen van deze NDA's is de gebiedsplannen die alle provincies hebben opgesteld vanuit het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). De NDA's zijn inhoudelijke ecologische analyses en rapportages. Pas wanneer maatregelen worden opgenomen in het (provinciale) gebiedsplan of in een N2000-beheerplan krijgen ze een beleidsstatus. In de NDA wordt aangegeven dat voor het oplossen van de drukfactoren met name maatregelen buiten het N2000-gebied genomen moeten worden. Het NPLG, en daarmee ook het Transitiefonds Landelijk Gebied, is in 2024 stopgezet. Vanuit Noord-Brabant zijn we vanuit het voorontwerp Brabants Programma Landelijk Gebied (BPLG) daarom doorgegaan met de [Aanpak Landelijk Gebied](#) (ALG)

Op 1 maart 2023 heeft de provincie alle natuurdoelanalyses (NDA) voorgelegd aan de Ecologische Autoriteit (EA). Deze toetst de kwaliteit van de analyses. Het advies van de Ecologische Autoriteit is beschreven in het document: [Advies over de Natuurdoelanalyse Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen, provincie NoordBrabant](#). De EA bevestigt de conclusies van de NDA en adviseert om de moeilijke besluiten als eerste te gaan nemen.

In de NDA 131 “Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen” is de huidige stand van zaken van de natuur in de Loonse en Drunense Duinen beschreven en zijn maatregelen aangegeven die nodig zijn voor herstel. De kernopgaven op landschapsniveau voor het N2000-gebied Loonse en Drunense Duinen zijn:

- Uitbreiding van de oppervlakte en verbetering van de kwaliteit van stuifzandheiden met struikhei, zandverstuivingen, droge heiden, blauwgraslanden en vochtige alluviale bossen;
- Behoud van de oppervlakte en verbetering van de kwaliteit van beuken-eikenbossen met hulst en eiken-haagbeukbossen;
- Behoud van oppervlakte en kwaliteit van zwakgebufferde vennen en oude eikenbossen;
- Uitbreiding van de omvang en verbetering van de kwaliteit van leefgebied voor de populatie van de kamsalamander;

Voor de Loonse en Drunense Duinen betekent dit dat er acties volgen op de volgende onderdelen:

Optimalisatie hydrologische systemen

1. Vergroten areaal en connectiviteit
2. Vergroten dynamiek en diversiteit
3. Verminderen input nutriënten en chemische stoffen en herstel van schade
4. Herstel van biotische kwaliteit (waaronder verminderen recreatiedruk)
5. Aanwezigheid van exoten

De strekking van de acties verschilt per onderdeel en staat beschreven in het document [NDA 131 “Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen”](#).

De maatregelen die voortkomen uit de Natuurdoelanalyse zijn opgenomen bij de initiatieven gebiedsbreed en per deelgebied. Daarbij is per deelgebied ook gekeken naar de Ecologische Verbindingszones: één van de essentiële bouwstenen van het NNN zijn ecologische verbindingzones (EVZ's). Dit zijn groene verbindingen tussen natuurgebieden die ervoor zorgen dat dieren en planten niet geïsoleerd zijn. De natte EVZ's bieden ruimte voor het bergen van water tijdens hevige regenval. Daarnaast zorgen de EVZ's ervoor dat het landschap afwisselender en aantrekkelijker wordt; dit gaat vaak gepaard met de uitbreiding van wandelpaden en fietsroutes.



4.3 Landschapsecologische Systeem Analyse (LESA) en rapport Maatregelen Loonse en Drunense Duinen, De Brand en Leemkuilen

De Landschapsecologische Systeem Analyse (LESA), onderdeel van de NDA, is een middel om inzicht te krijgen in de sleutelfactoren die het ontstaan, maar ook het huidig functioneren van de Loonse en Drunense Duinen bepalen. Hierbij gaat het erom onderliggende processen en patronen te verklaren en daarbij knelpunten en kansen van een gebied in kaart te brengen. Centraal hierbij staat dat de standplaatscondities op drie onderling hiërarchische schaalniveaus worden bepaald:

1. Positioneel: wat zijn de sleutelfactoren op landschapsschaal?
2. Conditioneel: wat zijn de standplaatsfactoren van de vegetatie?
3. Operationeel: de rhizosfeer – het wortelmilieu waar de plant interacteert met de bodem en het bodemleven. Voor de LESA minder relevant.

Om met de GGA Loonse en Drunense Duinen de juiste maatregelen voor het herstellen van de natuurwaarden toe te kunnen passen, is het van belang om van tevoren te begrijpen hoe het gebied in elkaar zit en hoe het er vroeger uitzag. Om hier meer inzicht in te krijgen is in 2022 de Landschapsecologische Systeemanalyse uitgevoerd (Paternotte et al. 2022).

Als verduidelijking en aanvulling daarop is er vanuit het GGA-proces gevraagd om een beschrijving van het watersysteem voor het gehele gebied. Dit moet inzicht bieden in de zogenaamde knoppen waaraan gedraaid kan worden binnen het watersysteem en de verwachte effecten op het watersysteem en habitattypen. Dit geldt voor zowel maatregelen in het N2000-gebied zelf als voor maatregelen in het omliggende gebied waarvan de effecten doorwerken in het gebied. Dit is gebeurd op basis van eerdere (model)studies, onderzoeken en rapporten (zie literatuurlijst). Er zijn dus geen nieuwe modelstudies of berekeningen uitgevoerd.

De beschreven maatregelen verschillen erg van elkaar als het gaat om omvang en haalbaarheid. Dit rapport is niet bedoeld om de maatregelen af te wegen ten opzichte van elkaar, maar meer om inzicht te krijgen in effecten van mogelijke maatregelen.

De maatregelen die nu worden beschouwd in het rapport, worden in het GGA-proces verder vertaald en uitgewerkt op aspecten zoals maatschappelijke- en bestuurlijke haalbaarheid. Daarnaast worden ook de benodigde vervolgonderzoeken en analyses uitgevoerd. Mogelijke negatieve effecten van maatregelen op o.a. landbouw en stedelijk gebied zijn in de LESA niet onderzocht. Het krijgt daarmee geen formele status, maar wordt als achtergrondinformatie gebruikt voor de Gebiedsvisie Loonse en Drunense Duinen en de verdere uitwerking in deelgebieden. Het rapport is te vinden als externe bijlage van dit visiedocument.

Het resultaat van dit rapport is een overzichtstabel van de maatregelen met daarin:

- Een beschrijving van de maatregel;
- Het rapport waarin dit is uitgezocht;
- Het algemene effect van de maatregel op de natuur;
- Het verwachte effect uitgesplitst per deelgebied;
- De nauwkeurigheid van de uitspraak;
- (Mogelijke) neveneffecten en de mitigeerbaarheid hiervan; dit dient nader onderzocht te worden.

Het gaat hierbij om de volgende mogelijke maatregelen:

- Met inzichten en effecten in beeld brengen waar mogelijk peilopzet in primaire watergangen aan de orde is/kan zijn;
- Dempen detailwatergangen, voor NNB gebieden en alle detailwatergangen;
- Drongelens kanaal: peiloverhoging of dempen;
- Het verlagen of stopzetten van drink- en industriewaterwinningen uit grondwater en stopzetten drinkwaterwinning Tilburg en Waalwijk;
- Stopzetten beregeningen landbouw waar mogelijk met grondwater;
- Afkoppelen en infiltreren van verhard oppervlak in stedelijk gebied;
- Verminderen bemaling in stedelijk gebied Waalwijk;
- Verwijderen van buisdrainage landbouw;
- Stopzetten onderbemaling landbouw, waar mogelijk, o.a. Leemkuilen;
- Bosomvorming van naaldbos naar loofbos;



Op basis van de berekende effecten volgt een beschrijving van de verwachte effecten van elke maatregel op de ecologische omstandigheden in de deelnatuurgebieden. In deze ecohydrologische systeem- en effectbeschrijving worden hydrologische maatregelen en de effecten hiervan gekoppeld. Samenvattend kan worden gesteld:

- **Stuifduinen:** Bosomvorming van naaldbos naar loofbos is effectief en ligt voor de hand. Het is van belang om periodiek water op maaiveld in de lage delen te hebben.
- **Hengstven:** Het dempen van waterlopen en peilopzet (o.a van de Zandleij) lijken effectieve maatregelen en dragen bij aan de natuurontwikkeling in het nog in te richten deel. Waterkwaliteit (o.a. de Zandleij) was geen onderdeel van het onderzoek.
- **Plantloon:** Bosomvorming, vermindering onttrekkingen, en dempen of peilopzet watergangen hebben een positief effect op de toestroom van het grondwater. Na opschoning Galgenwiel en Kikkerwiel zorgt de toestroom van lokaal grondwater voor buffering en instandhouding van de habitat. De maatregelen hebben een grote positieve bijdrage op de natuur maar niet duidelijk is wat de effecten van de watermaatregelen zijn op het bebouwd gebied eromheen. Dit dient nader te worden onderzocht.
- **De Brand:** Peilopzet en dempen van watergangen heeft een positief effect op het grondwaterregime voor Elzenbroekbos Blauwgrasland. Stopzetten of verminderen van beregening in droge perioden heeft een groot positief effect op de grondwaterstand in het hogere zuidelijk deel van De Brand. Maatregelen rond De Brand hebben ook een positief effect op kwel in natte laagten.
- **Leemkuilen:** Verschillende maatregelen direct rondom de Leemkuilen en op grotere afstand hebben een positief effect op het grondwaterregime en kwel rondom de Leemkuilen. De hydrologie van de Leemkuilen is complex en de uitwerking van de maatregel is maatwerk. Het onderzoek over de Leemkuilen is in ontwikkeling.

Uiteraard kunnen op onderdelen nog nadere en/of verdiepende analyses nodig zijn om preciezere effecten van de maatregelen in beeld te krijgen alvorens over te gaan tot uitvoering.



#### 4.4 Groenblauwe dooradering

In 2022 is door Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel als dringend advies het ‘Aanvalsplan Landschap – realisatie van 10% groenblauwe dooradering’ gepubliceerd. Het plan sluit aan op het Klimaatakkoord van 28 juni 2019, De Basiskwaliteit Natuur (BKN), Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) en Kaderrichtlijn Water (KRW) en is geschreven door een coalitie van partijen die verenigd zijn in Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel. Ook de ministeries van LNV, BKZ en OCW hebben eraan bijgedragen. Het plan heeft betrekking op het landelijk gebied, exclusief bebouwde kom en NatuurNetwerk Nederland (NNN). Het streeft de volgende doelstelling na: voor 50% van het landelijk gebied is 10% groenblauwe dooradering gerealiseerd in 2030 (met name prioritaire gebieden), voor 65% is het gerealiseerd in 2035 en voor 100% in 2050. Dat sluit aan bij het doel van de EU, Rijk en Provincie om 10% van het oppervlak van het boerenland te laten bestaan uit groenblauwe dooradering.

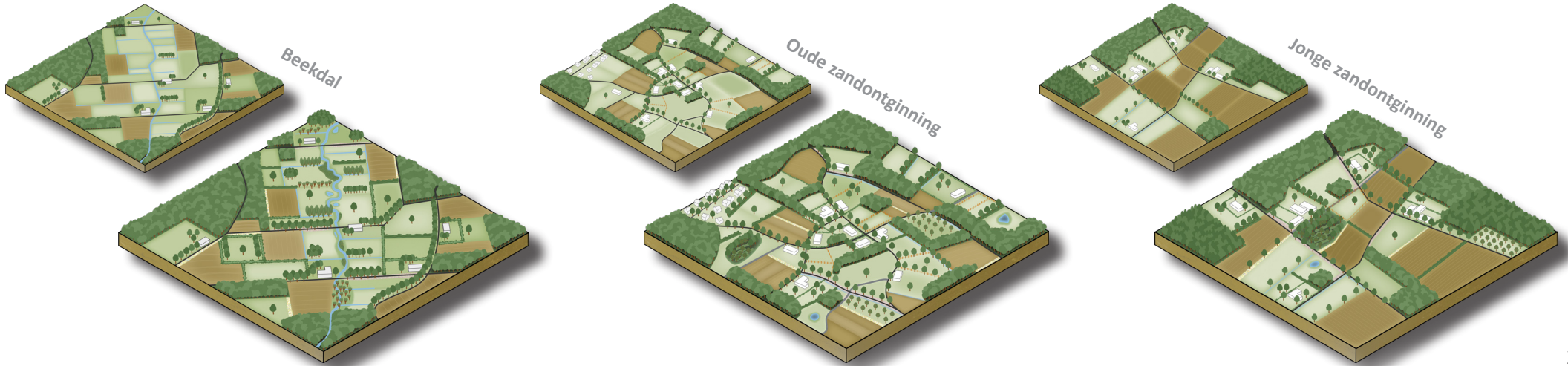
Voor het gebied in en rondom de Loonse en Drunense Duinen is er een verdieping uitgewerkt op dit thema. Deze is terug te vinden in bijlage 2. Hierbij wordt gekeken naar de mogelijkheden van landschapselementen als onderdeel van de GBDA in de verschillende landschapstypen die te vinden zijn in het focusgebied. Naast de huidige

situatie zijn ter inspiratie streefbeeld opgesteld. Met de omschrijving laat dit zien hoe we ervoor staan en wat de mogelijkheden zijn. Binnen de verdieping zijn daarbij ook de middelen, instrumenten en risico's uitgewerkt die ook aansluiten bij wat er in het gebied van Van Gogh Nationaal Park wordt gedaan.

Binnen Van Gogh Nationaal Park zijn de volgende stappen gezet:

In 2022 is door de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap het rapport ‘Van Gogh Nationaal Park: Groen dooraderd – analyserapport en uitvoeringsstrategie’ opgesteld. Dit bestaat uit : 1) analyserapport over kansen en knelpunten voor de aanleg van landschapselementen in het Van Gogh Nationaal Park, en 2) uitvoeringsstrategie. Inmiddels is Programma Groenblauwe Dooradering gestart met een aantal startgemeenten.

In april 2024 is landschapsproject ‘Brabant Behaagt’ in Van Gogh Nationaal Park gestart, uitgevoerd door Brabants Landschap, Natuurmonumenten en ZLTO. Met het project worden Brabanders gestimuleerd om 1000 kilometer landschapselementen aan te leggen. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan het advies vanuit het Aanvalsplan Landschap. Vanuit Brabant Behaagt wordt in 2025 het instrumentarium hiervoor uitgewerkt en begint de implementatie van producten bij diverse organisaties in Brabant. Meer over Brabant Behaagt is te vinden op [www.vangoghnationalpark.com](http://www.vangoghnationalpark.com).



Huidige situatie en streefbeelden GBDA per landschapstype

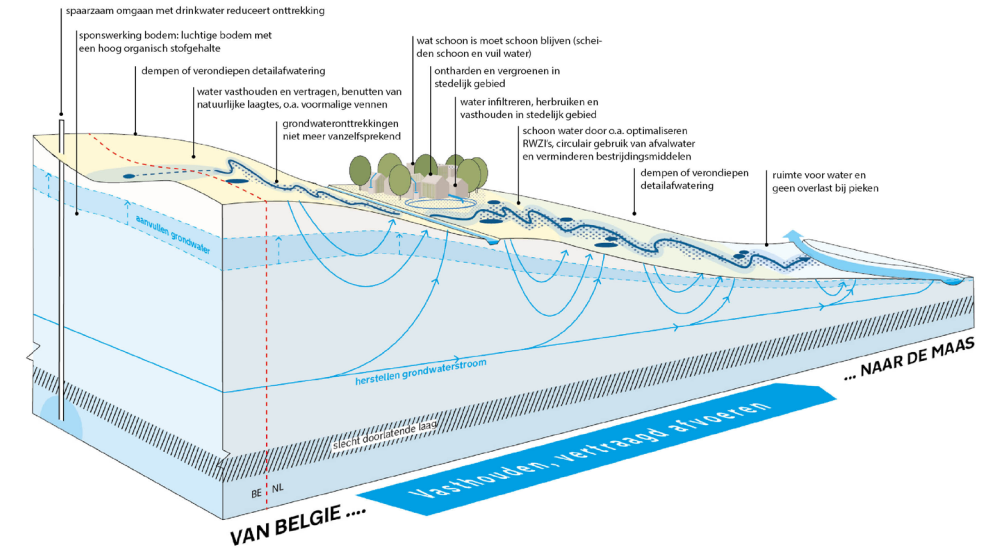


4.5 Handelingsperspectief en watervisie

Met de ‘Nota Handelingsperspectieven watertransitie’ hebben de waterschappen de focus verlegd van het water afvoeren naar het water vasthouden met meer aandacht voor grondwater. Niet alleen de beek maar het hele watersysteem wordt beschouwd van hoge kop naar de flanken en het beekdal. De natuurlijke samenhang wordt hersteld. De drie gezamenlijk opererende Waterschappen (De Dommel, AA & Maas en Brabantse Delta) hebben de handelingsperspectieven actief in het gebiedsproces GGA Loonse en Drunense Duinen ingebracht als primaire leidraad voor de visie en de uitwerkingen ervan. Het handelingsperspectief wordt ook onderschreven door andere partijen die het grondwaterconvenant hebben ondertekend. Het past ook in het kader van de richtinggevende brief Ministerie I&W over “water- & bodemsturend”. In 2024 zijn door Waterschap De Dommel de watertransitie, het handelingsperspectief en het uitvoeringsplan vertaald naar de watervisie. Samengevat is de ambitie in te delen in de volgende onderdelen:

**Hoge koppen:** structurele aanvulling van de grondwatervoorraad

- Al het water infiltreert op de plek waar het valt
- Onttrekkingen zijn niet meer vanzelfsprekend
- Wat schoon is, moet schoon blijven
- Vergroten van de sponswerking



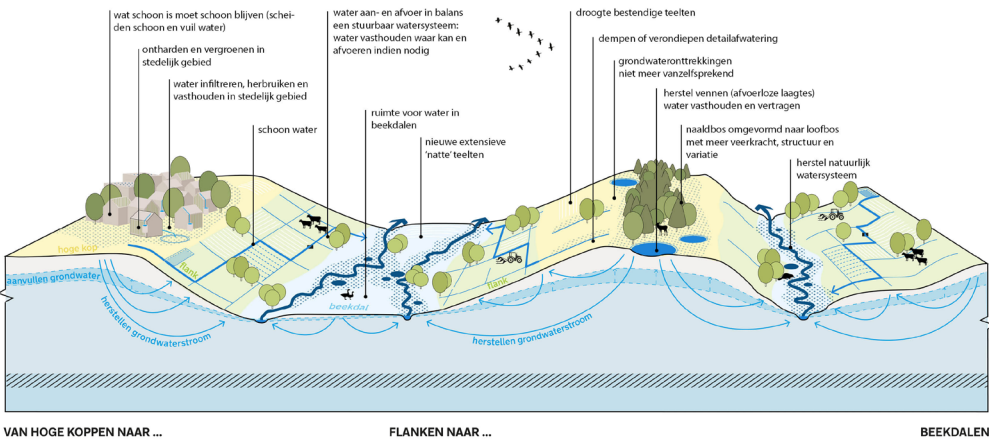
**Beekdalen:** voldoende ruimte om pieken op te vangen en een beekdal dat niet verdrogend werkt voor de omgeving

- Het wordt natter (hogere grondwaterstanden)
- Water krijgt meer ruimte
- Beken blijven stromen
- Meer kwel in de beekdalen
- Landgebruik past zich aan op natuurlijke processen zoals overstroming

**Flanken:** aan- en afvoer in balans bij een hoger grondwaterpeil

- Stijgende grondwaterpeilen
- Minder beregening nodig
- Vertraagd afvoeren van water
- Schoon grond- en oppervlaktewater

Voor landbouw, wonen & werken en natuur wordt het perspectief geschetst met bijbehorende bouwstenen voor ontwikkelingen. De perspectiefkaart die is opgenomen in de watervisie is toegevoegd als bijlage III. Daarbij zijn ook enkele, voor dit gebied relevante, principes toegevoegd vanuit de bouwstenen, welke te vinden zijn in de watervisie.



Streefbeelden handelingsperspectief uit de Watervisie van Waterschap De Dommel

4.6 Omgevingsvisies

Vrijwel alle gemeenten hebben of zijn bezig met de Omgevingsvisie. Hoewel iedere gemeente eigen opgaves heeft en kleur geeft aan de transitie van het landelijk gebied, bestaat er veel overeenstemming en overlap met betrekking tot gelijk gestelde visie, doelen en opgaven. Omgevingsvisies geven essentiële input voor deze visie, maar omgekeerd vormen inzichten vanuit deze visie (mogelijk) ook input voor de omgevingsvisies. Hieronder staan samenvattingen van de omgevingsvisies.

**Omgevingsvisie gemeente Loon op Zand (bron: [Omgevingsvisie 2040 | Loon op Zand](#))**  
Natuur

Loon op Zand wil de natuur versterken en nadelen van verdroging en overbelasting tegengaan. De ambitie is om de groene kwaliteit van het buitengebied terug te laten komen in de wijken/centra. Daarbij willen ze dat in 2040 een groot deel van de wijken energieneutraal en klimaatadaptief zijn. Loon op Zand wil in het landschap doelen combineren, van waterbeheer, het verhogen van de biodiversiteit tot het zichtbaar/ beleefbaar maken van cultuurhistorie.

Water

Loon op Zand wil werken aan herstel van het natuurlijk watersysteem d.m.v. een vijftrapstrategie:

1. Hoger grondwaterpeil aan de randen van verdroogde natuurgebieden;
2. Versterken sponswerking van de bodem;
3. Herstel van de Blauwloop; Daarvoor is eerst een kwaliteitsverbetering nodig van het water vanuit de rioolwaterzuiveringsinstallatie.
4. Waterinlaten vanuit het industriegebied in de richting van De Moer;
5. Vasthouden van water door herstel van oude landschapsstructuren of elementen.

Landbouw

De ambitie is om duurzame landbouw te ontwikkelen. Met een natuurinclusief agrarisch landschap wil de gemeente landbouw, natuur en water met elkaar verweven in plaats van elkaar te scheiden. Er wordt gestreefd naar een blijvende sterke rol voor de landbouw die, o.a. door een beter bodemleven, bijdraagt aan de biodiversiteit en het vasthouden van water. Met nieuwe verdienmodellen wordt de landbouw een rol

gegeven in het beheren van het landschap. In een amendement op de omgevingsvisie is opgenomen dat alle transitiepaden een bijdrage kunnen leveren aan een duurzamere landbouw en passend zijn.

Recreatie

Loon op Zand wil een recreatieve gemeente blijven en dit verder versterken, zonder extra druk op het wegennet en natuur. Dit vraagt veel aandacht voor de mobiliteit en bereikbaarheid van de gemeente. Voor recreatie worden vooral groeikansen gezien vanuit de steden in de regio en meerdaags bezoek aan de regio. Er wordt gekozen voor groei als dit op een duurzame manier en in balans met de leefomgeving mogelijk is.

**Omgevingsvisie gemeente Heusden (bron: [omgevingsvisie Heusden](#))**  
Natuur

Voor het thema Natuur heeft gemeente Heusden het speerpunt ‘Verbonden Natuurgebieden’. Hiermee worden diverse natuurgebieden binnen de gemeente verbonden. Het Groenstructuurplan is hierin leidend. Daarnaast worden ecosystemen verenigd en de ruimte voor de natuur vergroot, wordt gewerkt aan de herstel- en instandhoudingsmaatregelen voor de N2000-gebieden en de afronding van het NNB.

Water

Met de speerpunten ‘een slimme, natuurlijke en gezonde waterketen’ en ‘bestand tegen wateroverlast’ wordt er binnen gemeente Heusden gewerkt aan de wateropgaven om onder andere wateroverlast te beperken. Hierbij wordt de waterketen in samenhang benaderd. Er wordt toegewerkt naar een kringloop waarbij schoon- en vuilwater gescheiden zijn en optimaal worden benut.

Landbouw

De gemeente ziet het als haar opgave om samen met de agrarische sector te werken naar een kringlooplandbouw. De gemeente doet dit door zicht te houden op het totaal aan landbouwareaal, de koppeling met de energietransitie te leggen, nauw in contact te staan met de boeren en boerenorganisaties in de gemeente en de provincie en samen te werken aan stimulerende wet- en regelgeving, ondersteunende dienstverlening en



innovatieve oplossingen zoals lokale collectieven.

Recreatie

De doelstelling van de gemeente Heusden is om de toeristische sector te laten groeien, met name het meerdaags toerisme. Naast de Loonse & Drunense Duinen en Heusden Vesting wil de gemeente extra pleisterplekken creëren, in combinatie met het versterken van de natuurlijke omgeving en het recreatief ontsluiten daarvan (bijv. een clustering van horeca, activiteiten en overnachting). We zien hiervoor ruimte in de schil rondom de Loonse en Drunense Duinen en de verbinding met het centrum van Drunen Duinendorp

**Omgevingsvisie gemeente Vught (bron: [omgevingsvisie gemeente Vught 2023](#))**  
Natuur

Voor natuur is kerndoel: ‘De leefomgeving is zoveel mogelijk klimaatadaptief, natuurinclusief en biodivers’ relevant. Dit gaat de gemeente doen door te zorgen voor een robuuste structuur van groengebieden, ecologische verbindingen en groene stapstenen. Daarnaast wordt een notitie biodiversiteit opgesteld om concrete doelen en maatregelen vast te stellen.

Water

Voor water zijn de kerndoelen: ‘Vught is leefbaar, schoon, gezond en veilig’ en ‘De leefomgeving is zoveel mogelijk klimaat adaptief, natuurinclusief en biodivers’ van belang. Deze doelen wil de gemeente realiseren door: grondwaterwinning te beschermen door voorwaarden te stellen, prioriteit te geven aan o.a. water bij het herinrichten van de openbare ruimte, samen met de waterpartners de waterveiligheid realiseren, meewerken aan onderzoek voor meer waterberging (ophogen van waterkeringen is mogelijk noodzakelijk), waterberging optimaliseren, infiltratie van water op hoge gronden en ondieper maken van watergangen. Daarnaast wordt water- en bodem als sturend principe gehanteerd.

Landbouw

In de zone Loonse en Drunense Duinen van de gemeente Vught bevinden zich agrarische bedrijven, waaronder extensieve landbouwbedrijven. Hier wordt de landbouwsector

ondersteund met de overgang naar een landbouw die het milieu niet belast en/of ruimte biedt voor allerlei planten en dieren (duurzaam en/of natuurinclusief). Daarnaast heeft de gemeente als kerndoel: de agrarische sector is toekomstbestendig.

Recreatie

Voor recreatie is er het kerndoel: ‘er zijn voldoende mogelijkheden voor kwalitatief hoogwaardige recreatie’. Hiervoor gaat de gemeente o.a.: ruimte bieden aan ontwikkelingen die bijdragen aan de versterking van lokale landschappelijke- en natuurlijke waarden, uitbreiden en beter inrichten van wandel-, fiets-, en ruiterroutenetwerken zodat andere delen minder druk bezocht worden, geen ruimte bieden aan recreatieve ontwikkelingen met een grote verkeer aantrekkende werking of aan ontwikkelingen naar massarecreatie, faciliteren samenwerking toeristische organisaties en ondernemers. In de zone Loonse en Drunense Duinen wordt te grote recreatie voorkomen. Er komen wel veilige en aantrekkelijke wandel- en fietsroutes.

**Omgevingsvisie gemeente Tilburg (bron: [omgevingsvisie Tilburg 2015](#))**

Natuur

Gemeente Tilburg zet in op versterking van natuur, werken aan natuurcompensatie, natuuraanleg, beekherstel en ontwikkelen van ecologische verbindingen door natuurgebieden met elkaar te verbinden. Daarnaast worden natuurlijke systemen in stand gehouden en versterkt door zorgvuldig om te gaan met de biodiversiteit voor flora en fauna.

Water

Voor water wordt ingezet op het vasthouden van water. Hiervoor wordt een drievoudige strategie gevolgd: vasthouden, bergen en afvoeren. Hiermee worden slimme combinaties gezocht met bijvoorbeeld groenvoorzieningen, zichtbare goten, half verharde parkeerplaatsen, groene daken, etc. Regenwater dat hierin niet wordt opgeslagen wordt apart opgeborgen in de bergingsvijvers.

Landbouw

Gemeente Tilburg wil de extensieve landbouw stimuleren. Boeren kunnen hiermee o.a. een rol spelen bij de aanleg van landschapselementen, inrichting en onderhoud van

gronden voor natuur met landbouwkundige waarden. Bijvoorbeeld: bloemenranden, ommetjes en collectief weidevogelbeheer. De landbouw zit daarmee niet op slot; het is een onmisbare drager voor het behoud van een vitaal buitengebied. Ruimte voor bedrijfsontwikkeling blijft mogelijk, wanneer voldaan wordt aan provinciale regels.

Recreatie

De strategie rondom recreatie is erop gericht de stad en het buitengebied goed te verbinden met de (recreatieve) groen- en natuurgebieden in de omgeving. Agrarische bedrijven leveren een bijdrage aan een aantrekkelijk en afwisselend landschap waar het goed toeven, wandelen en fietsen is met bijvoorbeeld ommetjes over boerenland, boerderijterrassen en kamperen bij de boer. Het masterplan Pauwels zegt hierover: een parkachtige laag over geheel Pauwels met bijvoorbeeld een versterking van bestaande - en nieuwe bestemmingen in Pauwels.

De omgevingsvisie uit 2015 wordt op basis van de nieuwe inzichten, oa uit het vastgestelde Koersdocument Oostflank, Landschap Pauwels en visie Water en Klimaatlandschap, geactualiseerd.

**Omgevingsvisie gemeente Oisterwijk (bron: [omgevingsvisie Oisterwijk](#))**

Natuur

Gemeente Oisterwijk streeft naar minimaal een basiskwaliteit natuur binnen haar grondgebied. Hierbij zal de gemeente de beheerder/eigenaar van natuurgebieden helpen om de natuurwaarden te behouden en versterken en inwoners betrekken bij natuurontwikkeling. De gemeente heeft het voornemen om bestrijdingsmiddelen tegen plagen zo veel mogelijk te vermijden. Verder zet de gemeente in op bodemverbetering (met name op agrarische percelen) voor betere biodiversiteit en geeft ze ruimte aan groene lanen en ecologische verbindingzones.

Water

De gemeente Oisterwijk wil een aantal zaken zo snel mogelijk op orde krijgen: (eigen) regenwater opvangen en infiltreren, ruimte om water in- en rondom beken, sloten en greppels te bergen en infiltreren, de beekdalen reserveren voor waterberging en extensieve functies, samen optrekken met het waterschap om de resterende ecologische verbindingzones in samenhang met de maatregelen voor beekherstel te

realiseren. Daarnaast wil de gemeente werken aan bodemverbetering (met name op agrarische percelen) voor een betere sponswerking.

Landbouw

Voor de landbouw heeft de gemeente een aantal ambities:

1. Boomteelt-ontwikkelingsgebied realiseren langs N65;
2. In de schil rond N2000 terugdringen van veehouderij
3. Streven naar openheid en mogelijkheden voor tijdelijke waterberging in beekdalen door landbouw die landschappelijke- en natuurwaarden versterkt
4. Ondersteunen van agrariërs die zelf willen stoppen, etc.

De agrarische sector en gemeente blijven in gesprek.

Recreatie

Recreatieve bezoekersstromen zijn van belang voor gemeente Oisterwijk. Hierbij vindt de gemeente het belangrijk dat kwetsbare gebieden hiervan ontzien worden. Daarvoor wordt samengewerkt met de TBO’s en het buitengebiedmanagement. Nieuwe initiatieven worden enkel toegestaan a.d.h.v. de recreatiezonering en wanneer deze van toegevoegde waarde zijn op het huidige aanbod. Daarnaast wil de gemeente de toegankelijkheid en bereikbaarheid in het buitengebied versterken door verbetering van routestructuren (o.a. fiets- en wandelnetwerken).

De omgevingsvisie uit 2016 wordt op basis van de nieuwe inzichten, oa uit de vastgestelde Koersdocument Oostflank (2024) en Visie Buitengebied (2022), geactualiseerd.

**Structuurvisie gemeente Waalwijk**

*De gemeente Waalwijk beschikt op dit moment nog niet over een omgevingsvisie. Na de zomer van 2025 gaat de concept-omgevingsvisie ter inzage. Naar verwachting wordt de omgevingsvisie eind 2025 aangeboden aan de raad van de gemeente Waalwijk ter vaststelling. Daarom geldt op dit moment nog de Structuurvisie gemeente Waalwijk (2015).*

Natuur

De ondergrond in Waalwijk is te typeren als een uniek landschap met grote potentiële waarden voor natuur. Dit komt omdat de gemeente ligt op de overgang van rivierkleigronden in het noorden en zandgronden in het zuiden, de zogenaamde ‘Naad



van Brabant’. Het natuurgebied Loonse en Drunense Duinen dat ten zuidoosten grenst aan de gemeente is vooral waardevol vanwege de stuifzanden en heeft grotendeels een Europese status als Natura 2000-gebied en een nationale status als Natuur Netwerk Nederland (NNN).

#### Water

Voor de ondergrond staat het behouden en versterken van de veiligheid van het bodem- en watersysteem voorop. Daarnaast kiezen we ervoor de unieke waarden die Waalwijk heeft op het gebied van natuur en landschap te behouden en te versterken. Bij behoud is het zaak bedreigingen te voorkomen door bescherming van waarden en het reserveren van ruimte. Voor versterking kiest de gemeente ervoor deze alleen bij belangrijke projecten actief (mee) te ontwikkelen en in andere gevallen kansen vanuit de samenleving te benutten.

#### Landbouw

De belangrijkste werkfunctie in het agrarische buitengebied is de landbouw. Voor de ontwikkeling van de landbouw is het van belang dat zorgvuldige keuzes gemaakt worden om enerzijds de landbouwbedrijven een toekomst te geven en anderzijds de leefbaarheid en waarden van de ondergrond voldoende behouden blijven. In de meeste landbouwgebieden bieden wij daarom ontwikkelingsmogelijkheden voor een zorgvuldige, verbrede landbouw. Zorgvuldige landbouw wil zeggen een sector die op een gezonde manier verbonden is met de sociale en fysieke leefomgeving. Verbrede landbouw zijn activiteiten bij een agrarisch bedrijf die voortvloeien uit de agrarische bedrijfsvoering en die ten dienste staan van het agrarische bedrijf, bijvoorbeeld verkoop streekproducten, Bed&Breakfast, agrarisch natuurbeheer en kleinschalige recreatie. In de toekomstig te realiseren Natte Natuurparel zien wij mogelijkheden voor extensief landbouwkundig gebruik in combinatie en/of nabijheid van natuur.

#### Recreatie

Recreatie en toerisme: fietsroute Halvezolenpad, agrarische en natuurgebieden voor extensieve recreatie o.a. voor fietser en wandelaar. Rondom natuur en water kleinschalige, intensieve recreatie, o.a. voor kampeerder.

### 4.7 Stikstof

In de Loonse en Drunense Duinen is op meerdere plekken stikstofgevoelige natuur; een teveel aan stikstof tast de natuur en de soorten die daarin leven, aan. De provincie heeft met het ‘consortium Stikstof’ (TAUW, Pouderoyen Tonnaer, WUR en WING), in het kader van de Brabantse GGA, een doorrekening van analyses en scenario’s gemaakt m.b.t. het agrarisch gebruik, ruimtelijke verdeling en andere mogelijke gebiedsgerichte maatregelen op stikstofdepositie.

Stap 1 betrof een analyse op de huidige situatie, de ontwikkelingen van afgelopen jaren en de verwachte autonome ontwikkelingen omtrent stikstof is uiteengezet.

Stap 2 betreft het doorrekenen van een pakket aan initiatieven en maatregelen. Hiervoor heeft het ‘consortium’ samen met de ‘werkgroep stikstof LDD’ een maatregelenpakket opgesteld dat tot meer inzicht heeft geleid in wat elk initiatief en maatregel (potentieel) kan bijdragen op het gebied van stikstof.

Met de werkgroep en het consortium is bepaald welke berekeningen en analyses zinvol uitgevoerd kunnen worden. Een belangrijk aandachtspunt hierbij was dat correcte, beschikbare én volledige gegevens aanwezig is als input voor de berekeningen, om betrouwbare en relevante uitkomsten te krijgen.

Uiteindelijk heeft het consortium twee maatregelen doorgerekend en voor zes onderwerpen zijn ‘informatiebladen’ opgeleverd. De doorgerekende maatregelen zijn specifiek voor dit gebied. De informatiebladen gelden voor geheel Noord-Brabant, met daarbij wel specifieke informatie inzichten en betekenis voor LDD.

Zowel uitkomsten en maatregelen uit de BOS 2.0 (die de grootste reductie zal moeten gaan opleveren) als het specifieke LLD pakket, die zich dus aanvullend op BOS 2.0 richten op de Loonse en Drunense Duinen, moeten samen leiden tot een reductie van de stikstof op dit GGA gebied.

Daarbij is het goed om te beseffen dat dit pakket van maatregelen (benoemd in vervolg

van deze paragraaf)) de opmaat is in de grotere transitie; de maatregelen moeten gezien worden als een concreet en stevig begin om de problemen met stikstof aan te pakken waarbij zij onderdeel vormen van een integraal pakket. De transitie loopt echter gewoon door.

Het specifieke LDD-pakket (in deze fase van de visievorming) die zijn doorgerekend en beschouwd betreffen (zie externe bijlage I voor uitwerking):

1. het afwaarderen/sluiten van de weg de Oude Bossche Baan;
2. het verplaatsen van 7 impactevolle transportbedrijven nabij het Natura 2000-gebied.

De informatiebladen die zijn opgeleverd voor de volgende thema’s/onderwerpen betreffen (zie externe bijlage I voor uitwerking):

1. Informatieblad – Deelname Brabantse veehouderijen aan landelijke regelingen LBV-plus en LBV;
2. Informatieblad – Verminderen aanwending mest op agr. percelen nabij Natura 2000-gebieden;
3. Informatieblad – Extensivering melkveehouderij (graslandnormen);
4. Informatieblad – Effecten van landschapselementen op stikstofdepositie in Natura 2000-gebieden;
5. Informatieblad – Verduurzamen woningen;
6. Informatieblad – Voer- en managementmaatregelen in de landbouwsector Noord-Brabant.

#### Het startpunt/doelstelling

De doelstelling voor de natuur in het Natura2000 gebied met betrekking tot stikstof staat omschreven in de Natuurdoelanalyse (knelpunt 3.5.2.4) en komt vanuit de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering (2021) (momenteel Omgevingswet). De wet streeft naar een gezondere natuur door de stikstofdepositie in gevoelige habitats te verminderen. De wet vereist dat in 2025 minimaal 40% van het areaal van de stikstofgevoelige natuur in beschermde N2000 gebieden een gezond stikstofniveau heeft waarbij de kritische depositiewaarde niet overschreden wordt; in 2030 moet dit minimaal de helft zijn en in 2035 minimaal 74%.

In diverse habidattypen wordt de kritische depositiewaarde overschreden. De kaart op de volgende pagina laat deze overschrijding van de kritische depositiewaarde op habitattypen zien voor het jaar 2022.

#### BOS 2.0

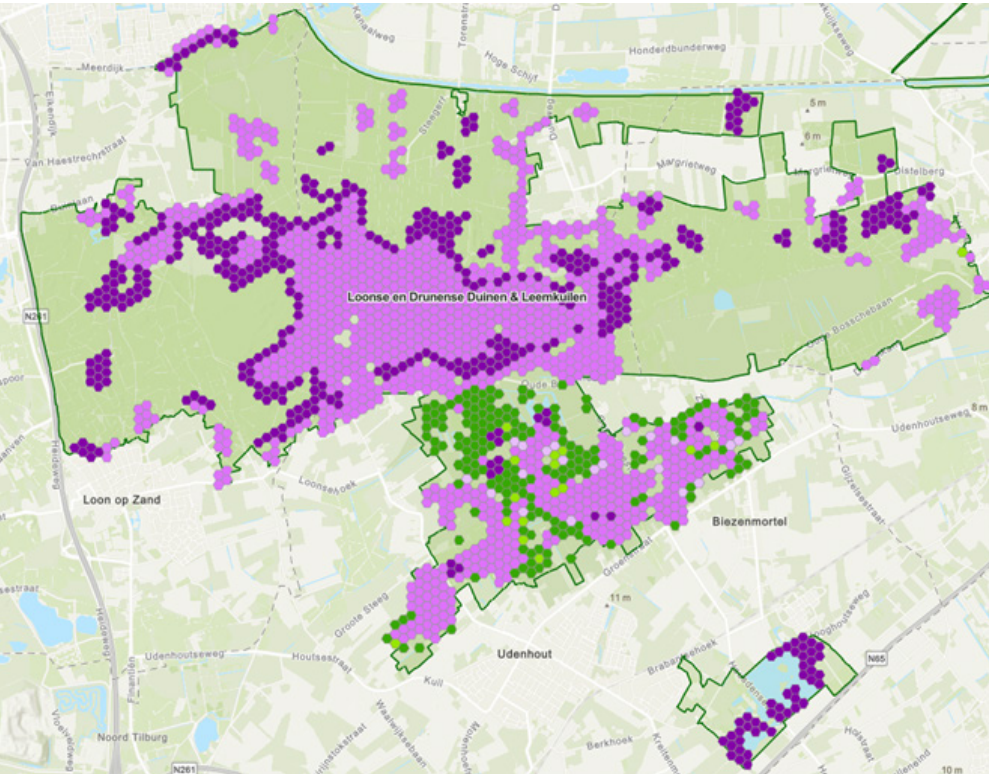
Vanuit de analyse in stap 1 blijkt dat het merendeel van de stikstof komt uit de zogenaamde ‘stikstofdeken’ vanuit Brabant, de rest van Nederland én Europa. Op de Loonse en Drunense Duinen was dit in 2021 een gemiddelde depositie van 1.495 mol/ha/jaar. Op basis van scenario KEV 2021 zou dit in 2030 afgenomen moeten zijn met 18%. Hiervoor heeft Provincie Noord-Brabant de Brabantse Ontwikkelaanpak Stikstof (BOS) 2.0 opgesteld. Hiervoor wordt verwezen naar de rapportage BOS 2.0 en de doorrekening hiervan door het consortium.

#### Maatregel 1: het afwaarderen (luwe inrichting) van de Oude Bossche Baan

Met het doorvoeren van deze maatregel is de gemiddelde berekende depositie reductie op de overbelaste hexagonen 0,085 mol/ha/jaar en de maximale berekende depositie op een overbelaste hexagoon bedraagt 5,66 mol/ha/jaar. Bij deze berekeningen is niet meegenomen dat het verkeer, met het afwaarderen van de weg, deels zal verplaatsen in plaats van helemaal verdwijnen.

De (voorlopige) conclusie is om deze maatregel als zinvol te beschouwen en is reeds opgenomen in het ALG-maatregelenpakket. De maatregel draagt ook bij aan andere doelen zoals recreatieve zonering.





- Geen Overbelasting (>70 mol onder KDW)
- Naderende Overbelasting (<=70 mol onder KDW)
- Lichte Overbelasting (<=70 mol boven KDW)
- Matige Overbelasting (>70 mol boven KDW maar <2x KDW)
- Sterke Overbelasting (>=2x KDW)

(bron: brabantse overzicht stikstofdata)

Maatregel 2: het verplaatsen van transportbedrijven nabij het Natura 2000-gebied

Deze maatregel leidt tot een gemiddelde berekende depositie reductie op overbelaste hexagonen van 0,15 mol/ha/jaar en de maximale berekende depositie reductie op een overbelaste hexagoon bedraagt 6,26 mol/ha/jaar. Hierbij zijn enkel de transportbewegingen in de berekeningen meegenomen.

Echter, in het oostelijke deel van het LDD-gebied zijn een tweetal van deze bedrijven als zogenaamde ‘piekbelasters’ (niet agrarisch) aan te merken. Een plan van aanpak om met name de twee piekbelasters verder te analyseren – voor zover nog nodig – is gewenst om tot een substantiële reductie van stikstof te komen.

De (voorlopige) conclusie is dat, als het gaat om vermindering van transportbewegingen bij het merdendeel van de bedrijven, geen substatiële meerwaarde te boeken is in relatie tot de kosten en tijd die dit zal vragen. Inzet op de piekbelasters daarentegen is echter zeker zinvol en als noodzakelijk aan te merken. De gebiedspartners verzoeken de provincie om de aanpak van deze twee bedrijven met prioriteit op te pakken. Dit vraagt een separate aanpak die op onderdelen al loopt. De maatregel draagt ook bij aan andere doelen zoals leefbaarheid in de kernen.

Informatieblad – Deelname Brabantse veehouderijen aan LBV-plus en LBV

Momenteel is het nog onbekend welke bedrijven definitief meedoen aan de landelijke regelingen LBV-plus en LBV. Er is een globale inschatting beschikbaar van de indicatieve afname in gemiddelde depositie (in mol/ha/jaar) bij 100%, 50% en 25% deelname van veehouderijlocaties in Noord-Brabant die, op basis van vergunde stalemissies en ligging, voldoen aan de voorwaarden voor depositievracht en type veehouderij uit de LBV+-regeling — met inachtneming van een bijgestelde emissie (35% naar beneden) en een correctie voor latente ruimte, gebaseerd op gemiddelden voor Noord-Brabant.

| Natura 2000 gebied        | 100% potentiële locaties (circa 400*) | 50% potentiële locaties (circa 200) | 25% potentiële locaties (circa 100) |
|---------------------------|---------------------------------------|-------------------------------------|-------------------------------------|
| Loonse en Drunense Duinen | -32 mol/ha/jaar                       | 16 mol/ha/jaar                      | 8 mol/ha/jaar                       |

\* Dit is het totale aantal potentiële LVB-plus en LBV locaties in heel Noord Brabant.

De (voorlopige) conclusie is dat met name de gemeenten een rol kunnen en moeten vervullen in het maximaal motiveren van potentiële LBV-plus en LBV locaties. Voorts is het zinvol om m.b.t. het ‘stallenbesluit’ te gaan inventariseren en monitoren (bijv. middels project ‘meten is weten’) of agrarische bedrijven (die niet met de LBV-plus of LBV regeling meedoen) op koers liggen om de doelen van 2030 te behalen. Bedrijven die hiervoor nog niet op koers liggen, kunnen dan tijdig ondersteund/gestuurd worden. Hiervoor kan eventueel de koppeling worden gemaakt met ‘maatwerk aanpak grote belasters’ van de provincie.

Informatieblad – Verminderen aanwending mest agrarische percelen nabij N2000

Het verminderen van de aanwending van mest op agrarische percelen nabij N2000-gebieden leidt tot een reductie in stikstofdepositie. In onderstaand overzicht geeft de (indicatieve) depositie aan in mol/ha/jr ten gevolge van aanwending van dierlijke mest, uitgaande van de prognose emissie aanwending van dierlijke mest in 2030 en bij grondgebruik agrarische percelen in 2021 (RVO, Basisregistratie gewaspercelen).

| Natura 2000 gebied | 0 – 250 meter |          | 250 – 500 meter |          | 500 – 1000 meter |          | 0-1000 meter totaal |
|--------------------|---------------|----------|-----------------|----------|------------------|----------|---------------------|
|                    | Bouwland      | Grasland | Bouwland        | Grasland | Bouwland         | Grasland |                     |
| LDD                | 1,7           | 7,7      | 1,1             | 3,3      | 1,7              | 3,6      | 19,1                |

- Deze maatregel lijkt in de basis een effectieve maatregel te zijn. Echter, dit hangt tegelijkertijd sterk af van een aantal factoren:
- Het gebied of de scope, waarbinnen gezocht wordt (bijv. 250 meter of een ruimere 1.000 meter ten opzichte van N2000) naar maatregelen, is bijvoorbeeld zeer bepalend voor de effectiviteit maar ook voor de financiële haalbaarheid.
  - Ook de proportionaliteit moet afgewogen worden. Het aantal molen stikstof vermindering tegen de financiële gevolgen.
  - Onderscheid tussen vaste/stal- en niet vaste mest. Vaste- en stalmest heeft een lagere stikstofdepositie en is goed voor bodemleven, biodiversiteit, etc.
  - Met de aanscherping van de bemestingsnormen en de vervallen derogatie zal de depositie al verlagen. Daarnaast zullen er met het voltooien van het NNB en GBDA ook landbouwgronden verdwijnen, en daarmee ook de be-

mesting op de betreffende percelen. Dit kan als apart scenario in het vervolg worden doorgerekend.

Een nadere analyse en uitwerking is derhalve nadrukkelijk éérst gewenst om te kunnen bepalen hoe en op welke manier, zowel vanuit de natuur- als landbouwsector, tot gewogen en gedragen maatregelen kan worden gekomen. Daarbij is een integrale benadering nodig zoals dat binnen het GGA-proces altijd uitgangspunt is, zie ook hoofdstuk 8. Deze maatregel houdt ook verband met het Programma Overgangsgebieden dat in ontwikkeling is.

Informatieblad – Extensivering melkveehouderij (graslandnormen)

Als gevolg van extensivering van melkveehouderijen is een indicatieve en gemiddelde depositie afname per Natura 2000-gebied in mol/ha/jaar bij verschillende graslandnormen te bereiken, uitgaande van een krimp van de veebezetting om aan de normen te voldoen (afname t.o.v. depositie uit stal- en opslagmissies Brabantse rundveebedrijven, peiljaar 2021). Bedrijven kunnen echter ook extra grond aankopen, zonder een krimp van de veebezetting, om te extensiveren. Dit is in deze berekening niet meegenomen.

| Gebied                    | 0,2 ha gras/GVE | 0,25 ha gras/GVE | 0,35 ha gras/GVE |
|---------------------------|-----------------|------------------|------------------|
| Loonse en Drunense Duinen | 5 mol/ha/jaar   | 8 mol/ha/jaar    | 15 mol/ha/jaar   |

Met betrekking tot deze beschouwing is nog geen concrete maatregel geformuleerd, omdat het nog onvoldoende duidelijk is of er voldoende instrumentarium beschikbaar is om hier effectief op in te kunnen spelen. Daarnaast wordt de discussie over extensiveren ook landelijk gevoerd en is er overlap met de BOS 2.0. Wel is duidelijk dat, gezien de doorrekening, er een substantiële winst te halen is en daarom opgenomen is in deze visie.

Informatieblad – Effecten Groen blauwe dooradering op stikstofdepositie in N2000

Het toevoegen van (groene en blauwe) landschapselementen hebben een overtuigend effect op het invangen van fijnstof. Het aanbrengen van landschapselementen rondom bedrijven kan het depositiepatroon van ammoniak beïnvloeden en leveren een reductie van ca. 3% tot 8%. De te behalen effecten zijn sterk afhankelijk van de



lokale omstandigheden zoals soort vegetatie en structuur. Het grootste effect wordt bereikt door intertal verruwen van het tussengebied en het aanbrengen van landschapselementen binnen 50m rondom bedrijven.

Groenblauwe dooradering (GBDA) is in de diverse deelgebieden meegenomen in de ALG-Fiches en planuitwerking. Het onderzoek laat het belang hiervan zien en geeft uitgangspunten voor de toepassing en uitwerking hiervan omdat het, naast andere doelen zoals het vergroten van de biodiversiteit, ook bijdraagt aan de stikstofreductie.

**Informatieblad – Verduurzamen woningen**

Het verduurzamen van woningen, in casu het gasloos maken van woningen, leidt tot een permanente vermindering van NOx uitstoot. De impact en effect van deze maatregel op natuurgebieden is echter zeer afhankelijk van de ligging van de woonwijk ten opzichte van het natuurgebied.

De (voorlopige) conclusie is dat het effect klein is om deze maatregelen binnen de GGA op te pakken. Verduurzaming van de woningen is een landelijke ontwikkeling en heeft, vanuit stikstof gezien, voor de natuurdoelen weinig tot geen prioriteit in dit gebied.

**Informatieblad – Voer- en managementmaatregelen in de landbouwsector**

In de Omgevingsverordening van Noord-Brabant is opgenomen dat er door het houden van minder dieren of andere maatregelen, zoals voer- en managementmaatregelen, voldaan mag worden aan de ammoniakemissie-eisen per veehouderij. Dat betekent dat als bestaande of nieuwe stallen minder goed presteren, aanvullende maatregelen op een veehouderij met verouderde stallen nodig zijn. Als die maatregelen inderdaad genomen worden, is de emissiereductie op basis van de ammoniakemissies uit de Omgevingsverordening geborgd.

De werkgroep Stikstof ziet vooralsnog weinig soelaas (kosteneffectieve winst te behalen) op inzet ‘Voer- en managementmaatregelen in de landbouwsector’. Deze maatregelen zijn wel relatief eenvoudig te realiseren, omdat agrarische ondernemers ermee aan de slag willen, daarom als meekoppelkans benutten in contact met ondernemers..

**Resumé**

Voorgaande analyses en beschouwing leidt tot de navolgende samenvatting en het besef dat met deze inzet vanuit stikstof ook invulling aan de doelen wordt gegeven.

De grootste winst voor het gebied zit in de aanpak van het stikstofdeken (o.a. BOS 2.0). Echter worden hiermee de doelstelling voor de overbelasting van stikstofdepositie op de gevoelige habitattypen niet gehaald. De gebiedsspecifieke maatregelen dragen zeker bij aan vermindering van stikstofdepositie maar de doelstellingen zullen hiermee niet worden gehaald. Uiteraard is dit afhankelijk van de uitwerking van de diverse maatregelen.

Een vijftal maatregelen als start in het besef dat dit een begin is van de transitie.

1. Aanpak en uitwerking plan Oude Bossche baan (vervat in de ALG uitvraag);
2. Aanpak tweetal ‘piekbelasters’;
3. Intensief inzetten op LBV én monitoren ‘blijvers’;
4. Verminderen aanwending mest op agrarische percelen nabij Natura 2000-gebieden als mogelijke (effectieve) maatregel kan aan de orde zijn, maar dat vraagt nog wel om een nadere afweging en uitwerking;
5. Toepassen en uitwerking landschapselementen en groen-blauwe dooradering (GBDA) (vervat in de ALG uitvraag).

**4.8 Grond**

**Analyse grondeigendommen**

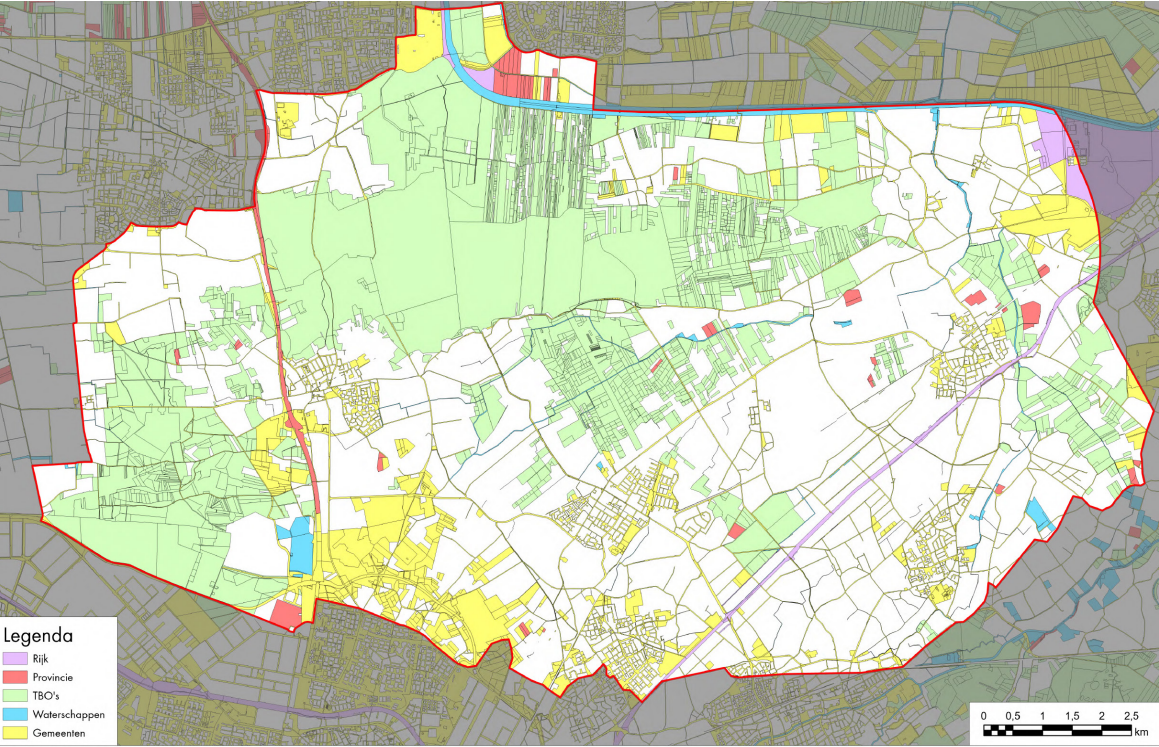
Voor veel van de opgaven voor het N2000-gebied, zoals de landbouwtransitie, woningbouwopgave en natuurherstel, speelt grond een belangrijke rol. Hierdoor neemt de gronddruk op het gebied toe. De optelsom van de opgaven maakt duidelijk dat multifunctioneel gebruik en keuzes nodig zijn. De grondeigenaren hebben de sleutel in handen om dit tot een succes te maken.

Hiervoor is een grondstrategie voor het gebied, en per deelgebied, noodzakelijk. Hiervoor zijn drie elementen van belang: de doelstellingen voor een grondstrategie voortkomend uit de visie voor de Loonse en Drunense Duinen, het instrumentarium dat de partijen bereid zijn te gebruiken als het gaat om grond en informatie over de grondposities in het gebied. Hiervoor is een inventarisatie en analyse opgesteld naar de huidige grondposities. Hiervoor is kadasterinformatie gebruikt van de:

- TBO’s: Brabants Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer
- Rijksoverheid: Defensie, Infrastructuur en Waterstaat, Justitie en Veiligheid, Rijksvastgoedbedrijf
- Provincie Noord-Brabant
- Gemeenten: Loon op Zand, Waalwijk, Tilburg, Oisterwijk, Vught en Heusden
- Waterschappen: De Dommel, Aa en Maas en Brabantse Delta

Daarnaast is op de kaarten meegenomen: de begrenzing van het Natuur Netwerk Brabant met de Ecologische verbindingzones (EVZ), de ontwikkeling van natuur met de nog in te richten en te verwerven gronden vanuit het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB) en informatie over pachtgronden vanuit de gemeenten.

De kaarten met huidige grondeigendommen zijn weergegeven in bijlage 4. Daarbij zijn ook adviezen voor grondstrategie (voor het totaal en op deelgebiedniveau) toegevoegd.



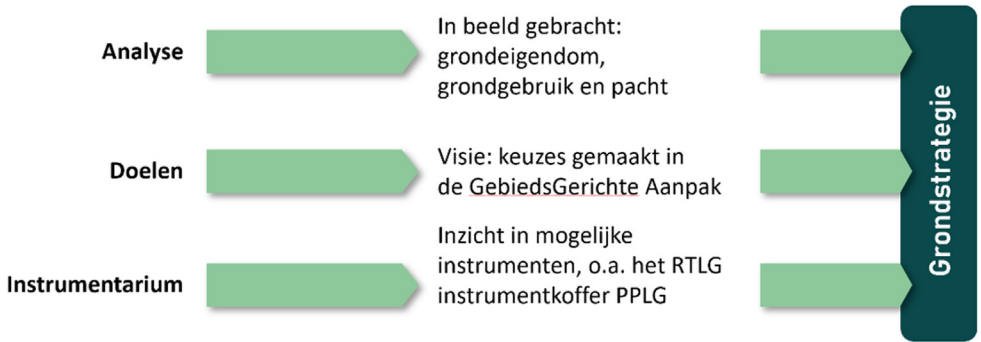
Kaart: grondeigendom (zie bijlage 4 voor de gedetailleerde weergave per deelgebied)



De grondstrategie in bewerking

Op bestuurlijk niveau is er op dit moment een werkgroep actief die een grondstrategie aan het bouwen is. Brabants landschap (BL), Brabants Particuliere Grondbezit (BPG), ZLTO, de Duinboeren en Natuurmonumenten (NM) zitten aan tafel om vorm te geven aan de grondstrategie. Met de constatering dat grond een belangrijke sleutel is voor het gebied is gekeken naar de analyse en opgave m.b.t. grond. Daarnaast is ook samen nagedacht over een oplossingsrichtingen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan bodem en water sturend voor teelten, de gronden van stoppers beschikbaar maken voor blijvende melkveehouders in extensieve vorm, en ontwikkelruimte bieden voor de boomteelt. Ook wordt gekeken naar het mogelijk instrumentarium en middelen voor deze richtingen zoals: Kavelruil, Ruimtelijke Ordening (Omgevingsplan), verduurzamen van de pachtgronden, de rol van de banken, Voorkeursrecht bij gemeenten, of instrumenten zoals voorheen de ‘Wilg’. Daarnaast is het van belang om te werken aan een goede agrarische structuur. Een voorbeeld van een hulpmiddel hierbij is de LIA van ZLTO voor de Langstraat.

Dit krijgt een bestuurlijk- en ambtelijk vervolg met als doel een regulier grondoverleg met grondspecialisten, -bezitters en -partners. Momenteel (september ‘25) wordt hiervoor een ambtelijke werkgroep samengesteld.



Afbeelding: wat is nodig om tot een grondstrategie te komen?

4.9 Aanpak recreatie

Om tot een gerichte aanpak vanuit het thema recreatie te komen, heeft een aantal werksessies plaatsgevonden in de vorm van een zogenaamd ‘gedachte-experiment’. Hiervoor is een mogelijke visie vertaald naar een toekomstscenario, gericht op een afwaartse beweging van de recreatiedruk op het Natura2000-gebied en ruimte creëren voor recreatieontwikkeling op enige afstand van het Natura2000-gebied. Dit gedachte-experiment is bedoeld geweest om te achterhalen wat er mogelijk is om de streefbeelden op het gebied van recreatie te realiseren en wat de eerste stappen daarin zouden zijn.

Vanuit dit gedachte-experiment zijn 3 kaarten tot stand gekomen, welke in bijlage VII zijn terug te vinden. Daarbij is ook een leeswijzer bij deze kaarten toegevoegd.

- Kaart A) De huidige situatie met recreatievoorzieningen is in beeld gebracht met input vanuit de gebiedspartners in de recreatiewerkgroep.
- Kaart B) Het toekomstscenario met daarop: waar willen we naartoe?; Dit toekomstbeeld is een vertaling van de tekst bij het uitgangspunt en streefbeeld voor het thema recreatie, zoals omschreven in het volgende hoofdstuk. Het is een dynamische kaart als het gaat om de actualisatie van de recreatiezonering. Het laat het gewenste beeld zien als het gaat om de afwaartse beweging in de schil met locaties voor startpunten, parkeerplaatsen, recreatieontwikkelingsgebieden, ommetjes e.d.. De exacte invulling hiervan kan nog variëren.
- Kaart C) Vanuit het toekomstscenario is de kaart met actiepunten ontwikkeld: hoe komen we daar? Op deze kaart staan onder andere de actiepunten om de afwaartse beweging in gang te zetten zoals de ontwikkeling van nieuw beleid m.b.t. recreatievoorzieningen, de ontwikkeling van het landschap in de schil, de actualisatie van de recreatiezonering, de keuktafelgesprekken met recreatieondernemers en ontwikkeling van transitiepaden.

Het gedachte-experiment en de kaarten hebben geleid tot een reeks van acties en opgaves waaruit een ‘top 8’ van concrete acties en initiatieven zijn gerold, die bijdragen aan de eerder genoemde doelen en opgaves. Met deze acties zijn we er echter nog niet.

Een van de acties vanuit de werkgroep recreatie bestaat uit het uitvoeren van een verkenning door Gemeente Heusden en Natuurmonumenten als voorbeeld voor het beleid voor andere gemeenten voor het bevriezen van ontwikkelruimte voor recreatieontwikkelingen tegen Natura2000 om zo de gewenste afwaartse beweging tot stand te brengen.

4.10 Natura2000 beheerplan Loonse en Drunense Duinen

Het Natura2000 beheerplan Loonse en Drunense Duinen is een plan voor het beheren van het gebied. In de eerste beheerplanperiode is de prioriteit het tegengaan van verslechtering voor aangewezen soorten- en habitattypen, waarvoor de gunstige staat van instandhouding nog niet is bereikt.

Het beheerplan wordt doorgaans elke zes jaar vernieuwd, welke éénmalig ongewijzigd kan worden verlengd. Deze verlenging heeft voor de Loonse en Drunense Duinen plaatsgevonden in januari 2025.



4.11 Erfgoed en cultuurhistorie

Erfgoed is een interessante inspiratiebron voor actuele vraagstukken en initiatieven. Het begrijpen van het functioneren van het historische landschap en bijhorende gewoonten en tradities kan benut worden om de verschillende ideeën en oplossingen binnen de GGA verder te ontwikkelen en betekenis te geven.

Erfgoed speelt ook een belangrijk rol in de ‘beleving’ van de omgeving: de verschillende kastelen, historische landschappen of oude kernen zijn voor bezoekers vaak een streling voor het oog. Zo draagt erfgoed ook bij aan de regionale identiteit van de Loonse en Drunense Duinen.

Binnen het focusgebied liggen diverse cultuurhistorisch waardevolle gebieden en historische complexen en monumenten. Dit gaat van oude akkercomplexen, broekbossen, een gefixeerde stuifduin tot een laan op een landgoed. Het is van groot belang dat in de uitwerking van projecten het erfgoed wordt behouden en zelfs wordt versterkt, zodat het kan doorgegeven worden aan de volgende generatie. Het zijn uiteindelijk plekken die ons verbinden en ons Brabander laten voelen. Echter deze erfgoedparels worden ook bedreigd door de gevolgen van het veranderende klimaat. Om dit in stand te houden, te beschermen en te versterken zijn maatregelen nodig. Een sterk fluctuerende grondwaterstand is ook funest voor historische groen en monumenten. Het GGA proces kan bijdragen aan het oplossen van deze problematiek. De cultuurhistorische waardevolle gebieden en complexe cultuurhistorische provinciale belangen zijn opgenomen in het kaartenboek (kaart: Cultuur en Landschap).

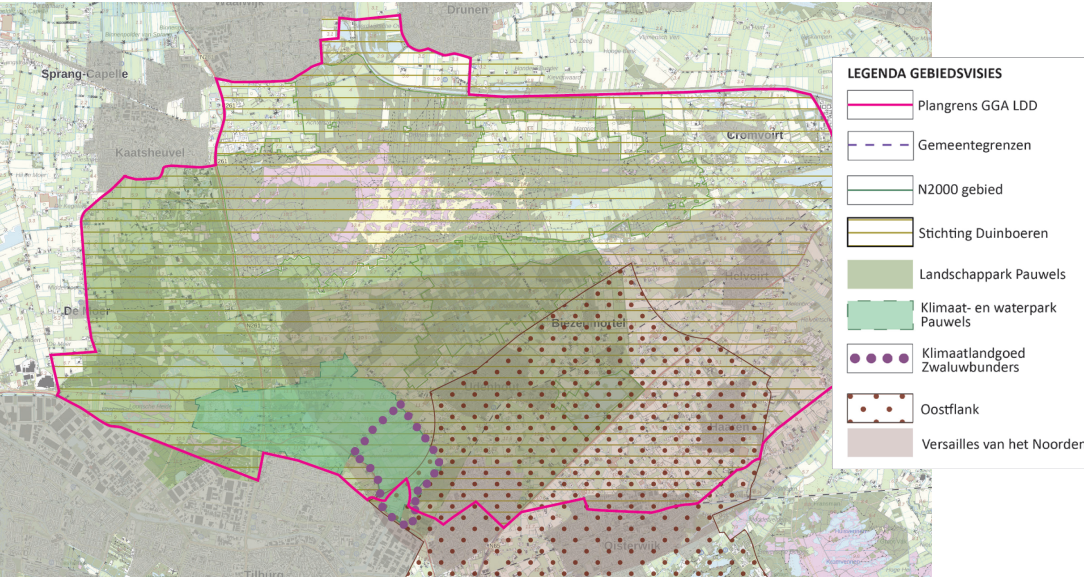
4.12 Overige visies

Naast eerder in dit hoofdstuk genoemde bouwstenen zijn er vanuit de gebiedspartners visies en plannen opgesteld. Ook dit is belangrijke input voor deze visie. Het gaat hierbij om de volgende visies:

- Masterplan Landschapspark Pauwels
- Koersdocument Oostflank
- Versailles van het Noorden
- Stichting Duinboeren en Maatschappij
- Zo mooi kan Brabant zijn; Toekomstperspectief voor de overgangszones N2000, vogelvluchtperspectief door de natuurorganisaties is Brabant.
- Masterplan/uitvoeringsagenda Van Gogh Nationaal Park
- Regionale Energie- en Klimaatstrategie (REKS) in de regio Hart van Brabant
- Regionale Energie Strategie (RES) regio Noordoost Brabant

Daarnaast wordt er gewerkt aan:

- Howabo
- GGA Vlijmens Ven, Moerputten en Bossche Broek
- GGA Kampina en Oisterwijkse Vennen



Lopende gebiedsvisie in/rondom GGA  
Loonse en Drunense Duinen

4.13 Huiskamer- en keukentafelgesprekken

Vanaf november 2024 t/m februari 2025 zijn in de deelgebieden Loons Hoekje, Margriet en Cromvoirt & Helvoirt met veel agrarische ondernemers huiskamer- en keukentafelgesprekken gevoerd. Bedoeld om kennis en inzichten vanuit de agrarische sector uit die gebieden op te halen en te horen: Wat zijn hun zorgen, hoe kijken zij tegen het agrarische toekomstperspectief aan voor het gebied en voor hun onderneming, hoe willen zij betrokken zijn en blijven in het gebiedsproces, welke initiatieven en maatregelen zien zij voor hun en/of voor anderen?

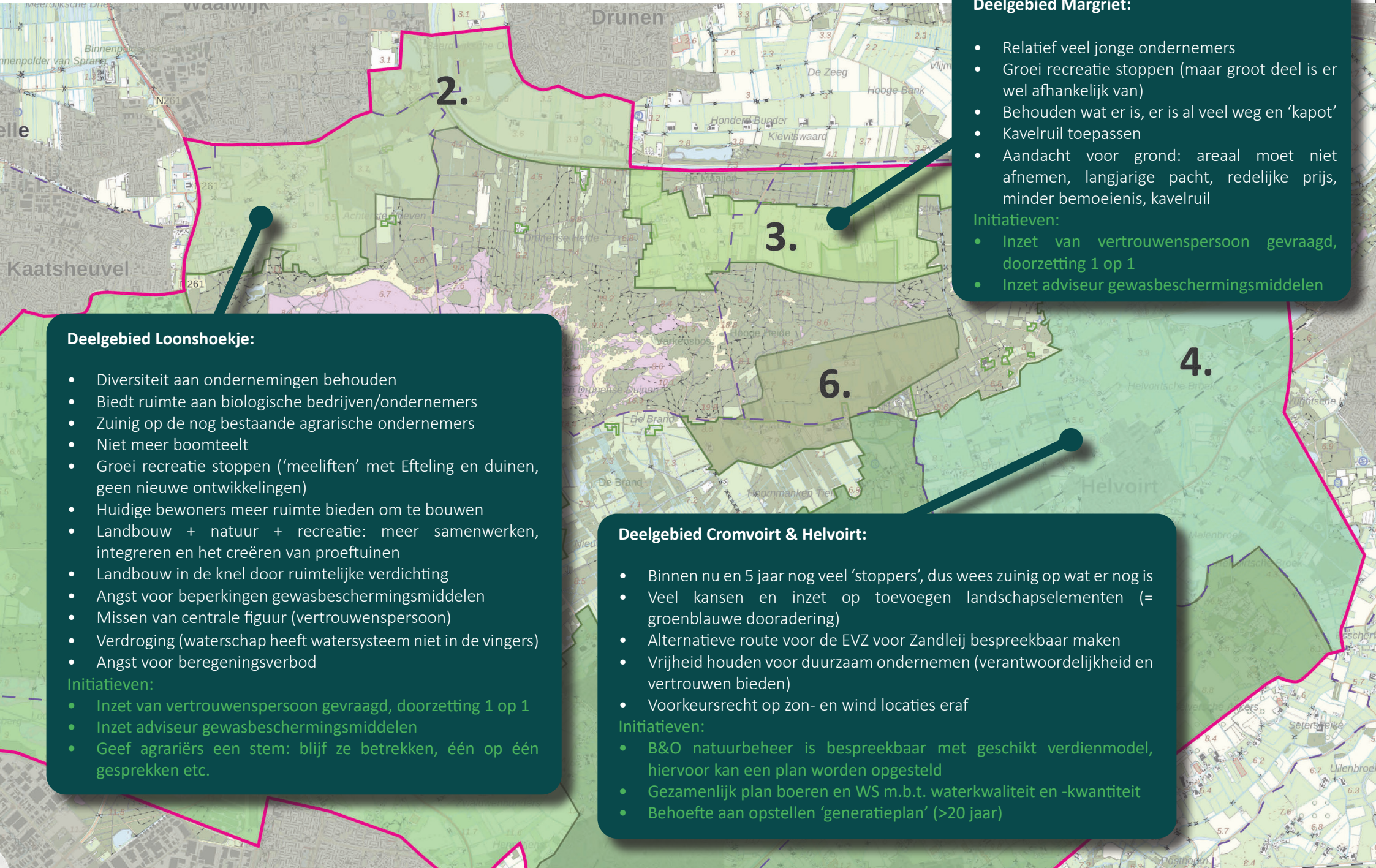
De huiskamerbijeenkomsten en keukentafelgesprekken zijn voor de drie genoemde deelgebieden gehouden. In de andere gebieden (Pauwels, Leemkuilen en Hengstven), liepen en lopen al gesprekken en daarom is er voor gekozen om die gesprekken en bijeenkomsten hun eigen voortgang en dynamiek te laten volgen.

Een overall beeld van de uitkomsten zijn samen te vatten als:

- (Door)Bouwen aan het vertrouwen tussen de verschillende partijen.
- Afspraken maken voor de lange termijn (20-40 jaar) is noodzakelijk om de gewenste en noodzakelijke investeringen te kunnen blijven doen (generatieplannen).
- Afspraken en regels naleven door alle partijen.
- Duidelijke informatie en communicatie omtrent plannen en vergunningen.
- Aandacht hebben voor wat er allemaal in de agrarische sector in het gebied is gebeurd.
- Gebruikers van het gebied intensiever betrekken bij het gebiedsproces en maak gebruik van de gebiedskennis van de agrariërs in het gebied bij het opstellen van de plannen.
- Continu in gesprek blijven en wisselwerking met andere stakeholders in het gebied het liefst met een vaste persoon/organisatie voor contact.
- Landbouwsector als volwaardige gesprekspartner beschouwen, waarbij begrip en waardering belangrijke kernwaarden zijn.

In de kaart op de volgende pagina zijn de highlights van de uitkomsten en bevindingen kort weergegeven voor de drie deelgebieden. Een uitgebreid overzicht van de uitkomsten zijn in de bijlagen opgenomen. Per deelgebied is er een rapportage opgesteld waarin uitgebreide informatie van de gesprekken is te lezen. Uit deze uitkomsten is ook een aantal concrete acties en initiatieven gefilterd en zijn opgenomen in de projecten- en initiatieven lijst. In het overzicht op de volgende pagina zijn deze in het groen aangegeven.





## 5. Doelen vertaald naar uitgangspunten, toekomstperspectieven & streefbeelden

Vanuit de hiervoor benoemde doelen (zie hoofdstuk 3) is een vertaalslag gemaakt naar streefbeelden. Deze zijn per hoofdthema verdeeld: natuur, water, landbouw en recreatie. Naast deze thema's spelen er binnen de GGA nog meer factoren mee, zoals: wonen, energie, klimaat, mobiliteit, etc. Hoewel dit belangrijke thema's zijn die nauw verbonden zijn met het landelijk gebied, is ervoor gekozen om deze niet te behandelen binnen deze GGA en enkel als raakvlakken te beschouwen. Er zijn voor deze aanverwante thema's aparte 'tafels' waarop deze besproken worden. Wel is het van belang om te realiseren dat deze factoren zowel merkbaar als onmerkbaar een rol spelen binnen de GGA Loonse en Drunense Duinen.

In het navolgende overzicht is voor alle thema's (natuur, water, landbouw en recreatie) een hoofduitgangspunt geformuleerd. Vervolgens zijn voor elke thema streefbeelden opgesteld die aan de doelen en de uitgangspunten invulling geven.

Deze streefbeelden zijn door de gebiedspartners opgesteld aan de hand van de eerder genoemde doelen en dienen allen te gaan bijdragen aan de doelstellingen. De bijdrage per deelgebied kan variëren, maar de totale optelsom moet de doelen voor de Loonse en Drunense Duinen gaan bewerkstelligen.

Bij de streefbeelden is op pagina 42 en 43 een integrale kaart toegevoegd die bij het lezen van de streefbeelden gebruikt kan worden voor inzicht in de locaties van de diverse onderdelen.

Qua scope voor de uitgangspunten en streefbeeld geldt voor ieder thema (met verschil in doelen) een andere tijdlijn, zoals uit de doelen in hoofdstuk 3 is opgenomen. Zo gelden voor de realisatie van doelen bijvoorbeeld 2030 of 2035 maar voor de integrale visie is 2040-2050 als stip op de horizon gezet.







# NATUUR

## UITGANGSPUNT

Ontwikkelingen dragen bij aan een herstel van het natuurlijk ecologisch- en hydrologisch systeem (zowel bodem en water, als soorten/biodiversiteit), waarbij landschapselementen buiten de Natura 2000 (groenblauwe dooradering) bijdragen aan ecologische verbindingen.

## TOEKOMSPERSPECTIEF/STREEFBEELD

- 1 De inrichting en het gebruik van de toekomstbestendige schil rond de Loonse en Drunense Duinen levert een belangrijke bijdrage aan het herstel van het Natura 2000-gebied, o.a. door verwerving en inrichting nog te realiseren natuurnetwerk.
- 2 De schil, waarin functies zoals natuur, wonen, recreëren en landbouw in balans zijn, vermindert de druk op het Natura 2000-gebied. Er zijn o.a. initiatieven op het vlak van mobiliteit om alternatieven (bijv. de fiets) te stimuleren. Ook zijn er initiatieven om verblijfs- en dagrecreatie in de schil te stimuleren en aantrekkelijker te maken (volgens het streefbeeld bij 'Recreatie'), zodanig dat recreatieve druk in het Natura 2000-gebied afneemt.
- 3 Door landschapselementen buiten de Natura2000 (groenblauwe dooradering) en gerealiseerde EVZ's is de natuur goed verbonden met elkaar, passend in de karakteristieken van het afwisselend landschap.
- 4 De natuur en de biodiversiteit zijn verbeterd. Het Natura 2000-gebied en de schil eromheen zijn aantrekkelijker.
- 5 Knelpunten/drukfactoren hebben we bij de bron aangepakt; stikstofdepositie is gedaald, minder gewasbeschermingsmiddelen waaien over, voedselrijk en voedselhoudend grondwater stroomt minder het gebied in, invasieve exoten zijn bestreden, de natuur heeft minder te lijden van honden en paarden. Deze vormen geen negatieve factor meer voor het behalen van de geformuleerde natuurdoelen.



# WATER

## UITGANGSPUNT

Water en bodem zijn sturend voor ruimtelijk gebruik en ontwikkelingen. Er is een natuurlijk en schoon grond- en oppervlaktewatersysteem dat bestand is tegen klimaatsverandering/extremen en gericht is op zoveel mogelijk infiltratie en water vasthouden.

## TOEKOMSPERSPECTIEF/STREEFBEELD

- 1 Het natuurlijk functioneren van het watersysteem is (waar mogelijk) hersteld waardoor het beter extremen kan opvangen. Het watersysteem is klimaatbestendig.
- 2 We kunnen water beter vasthouden; de bodem is als een spons waarin organisch stofgehalte op orde is bij terreindepressies, brede sloten, wadi's etc.
- 3 Natuur, stad en landbouw zijn beter bestand tegen droogte. Schade door extreme neerslag is grotendeels verleden tijd, omdat water voldoende ruimte heeft in de beekdalen en op de flanken. Ook kan de grond op hoge delen water beter vasthouden. Er is een betere balans tussen te veel en te weinig water.
- 4 We gaan bewuster om met drink- en grondwater. Hierdoor hoeven we minder water uit de grond te halen.
- 5 Schoon (regen) water gaat de grond in waar het valt (infiltratie). Hierdoor zijn grondwaterstromen hersteld en zijn grondwaterstanden hoger (waar mogelijk). Maatwerk is hierbij belangrijk.
- 6 Door meer kennis gaan we anders om met grond. Het landgebruik is aangepast aan het watersysteem. Landbouw, natuur, woningen en bedrijven hebben de juiste plek gevonden en teelten zijn passend bij de locatie.
- 7 Water gaat de grond in waar het valt; in stedelijke gebieden is het hemelwater afgekoppeld. Riooloverstorten zorgen niet meer voor vervuiling van grond- en oppervlaktewater.
- 8 De Kader Richtlijn Water doelen zijn gehaald in 2027: het oppervlaktewater en grondwater heeft een goede ecologische waarde en de kwaliteit van zowel oppervlaktewater als grondwater is voldoende. Schoon water, blijft schoon!



# LANDBOUW

## UITGANGSPUNT

Bijdragen aan een toekomstbestendige landbouw met een volhoudbaar verdienmodel met behoud van het agrarische cultuurlandschap waarbij teelten/landgebruik is afgestemd op het natuurlijk systeem van bodem en water.

## TOEKOMSPERSPECTIEF/STREEFBEELD

- 1 Boerenbedrijven kunnen door goede afspraken blijven ondernemen in de schil (met mogelijkheid tot activiteiten in natuurgebieden en/of buiten de schil) met een volhoudbaar verdienmodel, eventueel met verbrede (agrarische) activiteiten en/of maatschappelijke diensten en meerwaarde.
- 2 Met de verbreding en het breed houden van de toekomstige landbouw zijn nadrukkelijk verschillende transitiepaden gevolgd, wat heeft geresulteerd in een meerjarig perspectief voor de landbouw.
- 3 De landbouw die in de toekomst bedreven wordt, zorgt ervoor dat een groot deel van het landelijk gebied agrarisch blijft en dat er landschapselementen (groenblauwe dooradering) in het gebied zijn (denk aan 'Versailles van het Noorden').
- 4 Het buitengebied is aantrekkelijker om in te verblijven en het landschap is versterkt. Dit komt door afwisseling van functies.
- 5 Bedrijfsvoering van de landbouw is duurzamer (bijvoorbeeld door extra koolstofvastlegging of teeltkeuze die is afgestemd op het waterpeil) en agrariërs hebben geïnvesteerd in extra biodiversiteit. Dat zorgt voor een hogere kwaliteit en een gebied dat tegen een stootje kan.
- 6 We gaan bewuster om met water door ontwikkelingen en initiatieven en werken daarmee aan het herstel van een natuurlijk watersysteem.
- 7 Er is ingezet op een duidelijke extensivering op vele vlakken; minder mest, gewasbeschermingsmiddelen, beregening en watergebruik in de schil van het Natura 2000-gebied
- 8 We hebben voor veel agrarische ondernemers een oplossing gevonden. Zij hebben op de juiste plek hun onderneming voortgezet. Grond is hierbij de belangrijkste sleutel.
- 9 De agrarische bedrijven zijn in staat gesteld om te voldoen aan maatschappelijke wensen die op hen af komen
- 10 Grond is beter en voor langere tijd tegen een reële pacht prijs beschikbaar voor de landbouw, ook om te voldoen aan de maatschappelijke wens om te extensiveren



# RECREATIE

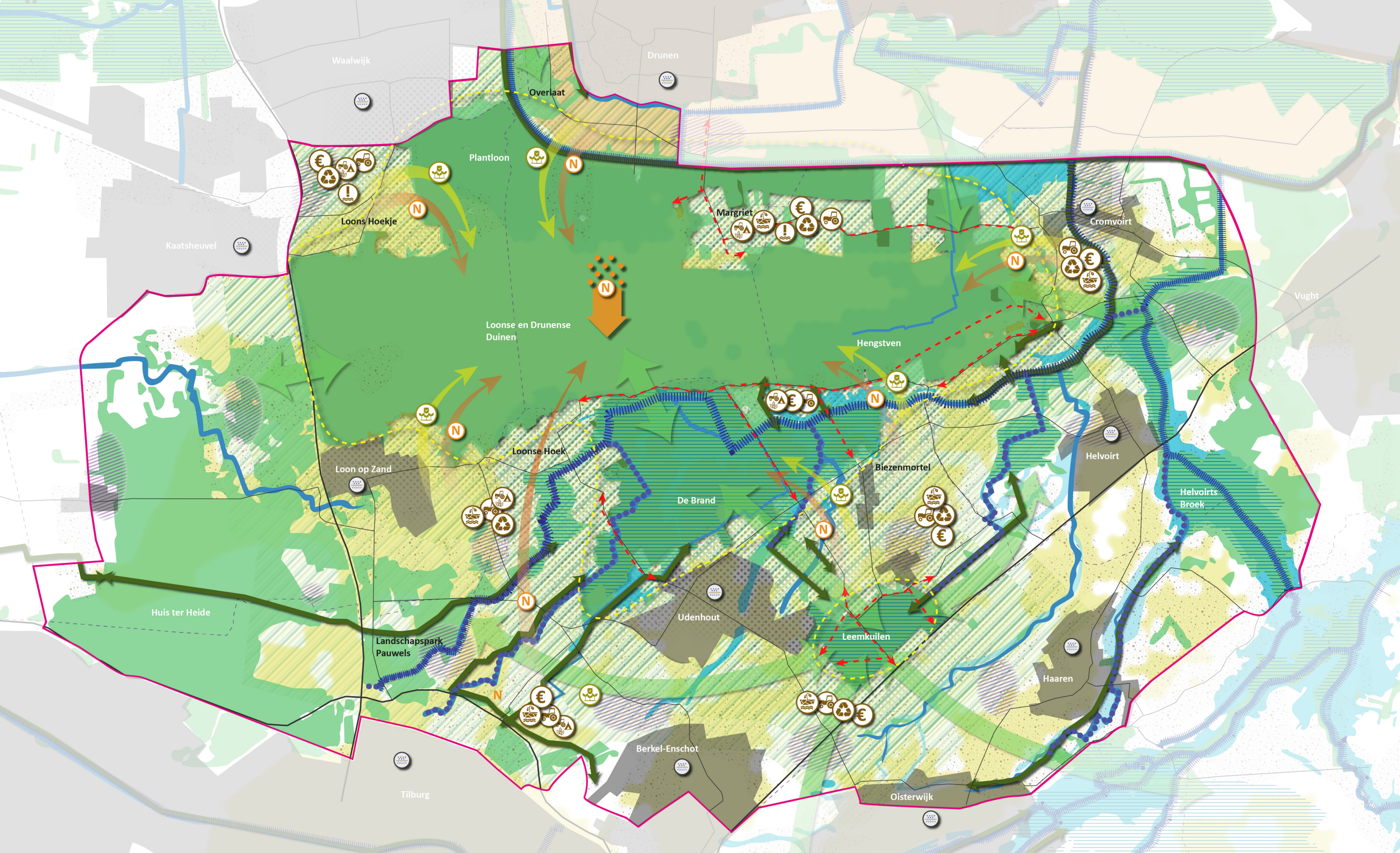
## UITGANGSPUNT

Recreatiedruk, natuurbelieving, wonen, werken en agrarische bedrijvigheid is in balans in/rondom het Natura2000-gebied door een duurzame bereikbaarheid en een aantrekkelijke recreatieve schil. Waardevolle afwisselingen en kwaliteiten van het landschap zijn zichtbaar en beleefbaar en worden behouden door een prettige manier van samenwerken.

## TOEKOMSPERSPECTIEF/STREEFBEELD

- 1 Recreatie als drukfactor op het Natura 2000-gebied is afgenomen doordat bezoekers meer naar de schil zijn verleid.
- 2 Er is een afwaartse beweging ingezet vanaf Natura 2000-gebied met betrekking tot intensieve recreatie naar de schil. Recreatieondernemers hebben meegedacht over het creëren van meer balans rondom het N2000-gebied. De mogelijkheid om te blijven ondernemen op hun huidige plek blijft bestaan.
- 3 Recreatievoorzieningen zoals Natuurpoorten, parkeerplaatsen en routes komen in minder kwetsbare delen op afstand van Natura 2000-gebied te liggen. Hierdoor is er minder overlast in het Natura 2000-gebied.
- 4 Bezoekers komen meer met het openbaar vervoer, te voet of met de fiets.
- 5 Het gebied rondom de Natura 2000 (de schil) is aantrekkelijker groenblauw dooraderd voor de recreant. Zij blijven daarom meer en langer in de schil.
- 6 De recreatieondernemer voelt de verantwoordelijkheid om bij te dragen aan het realiseren van het toekomstperspectief natuur en water. Bijvoorbeeld door het realiseren van landschapselementen. Zij gaan ook bewuster om met (hemel) water.





## STREEFBEELDEN OP KAART - Legenda

### Natuur:

- Natura 2000
- Natuur Netwerk Brabant
- Natte Natuurparels
- Ecologische verbindingzones
- Connectiviteit natuur
- Groenblauw dooraderde schil: maatwerk (indicatief 1 en 1,5 km)
- Drukfactor verminderen stikstof gebiedsspecifiek vanuit de schil
- Drukfactor verminderen stikstof dekenaanpak
- Drukfactor verminderen gewasbeschermingsmiddelen vanuit de schil

### Water:

- Hoofdwaterlopen
- KRW watergangen
- Watergang met inrichtingsopgave
- Functie volgt peil\*:**
  - Hoge koppen: aanvulling grondwatervoorraad meer infiltratie, water beter vasthouden, sponswerking
  - Flanken: balans tussen aan- en afvoer
  - Beekdalen en beekdalvormige laagtes: voldoende ruimte voor opvang afvoerpieken
  - Stedelijk hemelwater afkoppelen

### Landbouw

*Uitwerking van onderstaande punten is maatwerk die in deelgebieden samen met agrarische ondernemers worden uitgewerkt:*

- Volhoudbaar verdienmodel voor boeren in de schil
- Meerjarig perspectief voor de landbouw
- Combinatie/afwisseling van functies, verkennen transitiepaden met agrarische ondernemers (o.a. grondbehoefte voor extensiveren)
- Verduurzaming bedrijven
- Agrarisch toekomstperspectief op de juiste plek
- Aandacht waterbeheer voor landbouw en natuur
- Enkeerdgronden, waardevolle historische landbouwgronden

### Recreatie

- Zonering binnen Natura 2000 actualiseren; Minder recreatieve druk op gevoelige gebieden
- Recreatie met o.a. routes sturen richting schil en intensieve natuurgerichte recreatiezone
- Ontwikkellocaties recreatie op afstand van Natura 2000 (indicatief) met o.a. startpunten, parkeergelegenheid en ommetjes
- Afwaartse beweging recreatie in de schil
- Zonering schil: ontwikkeling tot recreatief aantrekkelijk agrarisch landschap (indicatief 1 en 1,5 km + aanvullingen vanuit de deelgebieden)
- Mobiliteit: afwaardering wegen voor betere natuurverbindingen

*\*Indeling volgens het handelingsperspectief Waterschap de Dommel, de input van Brabantse Waterschappen voor BPLG en de ervaring vanuit de deelgebieden.*

*Integrale kaart ter ondersteuning bij de uitgangspunten en streefbeelden. De streefbeeldencartaat heeft een sterk indicatief karakter en vraagt in de verdere uitwerking op deelgebiedniveau nadere en specifieke uitwerking inclusief effecten en consequenties. Met een integrale bril kijkend naar deze streefbeelden leidt dit tot keuzes op schuurpunten die nog niet gemaakt zijn.*



# 6. Totaalvisie & aanpak Loonse en Drunense Duinen

## 6.1 Totaalvisie

Een robuuste natuurkern met een landschappelijk aantrekkelijke schil, waarin agrarische en recreatieve ondernemers met respect voor natuur en milieu kunnen blijven ondernemen. Doorgaan en waardering uitspreken op de al goede maatregelen is daarbij een essentieel startpunt. Tegelijkertijd is het duidelijk dat het tijd is voor een transitie met uitvoeringskracht in het landelijk gebied. De natuur-, water-, landbouw- en recreatieopgaven zijn nauw met elkaar verweven en hebben een link met andere opgaven zoals wonen, energie, klimaat, duurzaamheid en mobiliteit. Omdat de natuur onder druk staat is het belangrijk dat er zo snel mogelijk actie ondernomen wordt en duidelijkheid wordt geboden. Daarom is een slagvaardige, snelle, weloverwogen en pragmatische aanpak nodig voor deze transitie die gericht is op concrete initiatieven. De transitie daartegen is een langdurig proces. De doelen, perspectieven en streefbeelden vormen een richtinggevende visie voor een vitaal, veerkrachtig gebied.

De transitie bestaat onder andere uit de watertransitie, waarbij water en bodem (waterkwantiteit en -kwaliteit) een sturende rol krijgen, alsmede de landbouwtransitie (in de vorm van transitiepaden zoals extensivering en innovatie), nieuwe verdienmodellen en verbreding van deze sector. Daarbij ligt er ook een forse stikstofreductie-opgave. Dit maakt deze transitie een alles overstijgende uitdaging en opgave voor het gehele Loonse en Drunense Duinen gebied. De balans vinden tussen te veel en te weinig water is voor het natuurherstel, maar ook voor de landbouwsector, een cruciale opgave. Water en bodem als sturend principe geldt overigens voor alle thema's in deze visie. Daarnaast dient door de transitie de natuurwaarde in het Natura2000-gebied en de schil toe te nemen. Een afwaartse beweging van de nu nog toenemende recreatiedruk in het Natura2000-gebied is voor natuurherstel evenzeer cruciaal. Als we op een integrale manier naar de doelen uit hoofdstuk 5 kijken, is de essentie per thema op de volgende manier te omschrijven:

- Natuur: Initiatieven inzetten die gaan bijdragen aan het herstel van het ecologische- en hydrologische natuurlijk systeem (zowel bodem en water, als soorten/biodiversiteit), met zo min mogelijk invloed van drukfactoren (essentie is natuurherstel);

- Water: Water- en bodem sturend laten zijn voor het ruimtelijk gebruik en de beoogde ontwikkelingen. Ook is er een natuurlijk en schoon grond- en oppervlaktewatersysteem nodig dat bestand is tegen klimaatsverandering en gericht is op zoveel mogelijk infiltratie en water vasthouden (essentie is waterbalans);
- Landbouw: Inzetten op een toekomstbestendige landbouw met een volhoudbaar verdienmodel met behoud van het agrarische cultuurlandschap waarbij teelten/landgebruik is afgestemd op het natuurlijk systeem van bodem en water (essentie is perspectief voor agrarische sector);
- Recreatie: Inzetten op een toekomstbestendige recreatiesector door het in balans brengen van recreatie en de natuur door een duurzame bereikbaarheid en een aantrekkelijke recreatieve schil. Hierbij worden de waardevolle afwisselingen en kwaliteiten van het landschap behouden en versterkt en het gebruik zichtbaar en beleefbaar zijn (essentie is perspectief voor recreatieve sector).

## 6.2 Focus op thema's en deelgebieden voor meer uitvoeringskracht

Het gebied Loonse en Drunense Duinen is erg groot en omvangrijk. Het is belangrijk en nodig om de genoemde doelen en de toekomstperspectieven en streefbeelden – die in het vorige hoofdstuk uitvoerig zijn beschouwd – voor het gehele gebied te gaan bereiken. Het bereiken daarvan kent vooral zijn kracht als er meer en specifiek gerichte initiatieven liggen en deze gaan plaatsvinden op deelgebiedniveau. Zo kan er effectiever, sneller en concreter naar de overall opgaves voor het gehele gebied worden toegewerkt. Dat blijkt onder meer uit de vele exercities en werksessies die per deelgebied hebben plaatsgevonden; pas dan komen initiatieven op tafel om voor de Loonse en Drunense Duinen als totaal gebied de benodigde transitie te bewerkstelligen.

Die transitie grijpt in essentie in op vier hoofdthema's: natuur, water, landbouw en recreatie, en kennen raakvlakken met de thema's: wonen, mobiliteit, klimaat, duurzaamheid en energie.

## Natuur - natuurherstel

Voor natuur is de visie de primair opgave dat ontwikkelingen bijdragen aan herstel van het natuurlijk ecologisch- en hydrologisch systeem. Natuurherstel is vanuit alle gebieden een opgave. Het afmaken van het natuurnetwerk bij de Brand (deelgebied Leemkuilen), Hengstven (deelgebied Hengstven) en Helvoirts Broek (deelgebied Croimvoirt/Helvoirt) is essentieel. In alle deelgebieden spelen maatregelen die worden genoemd in de NDA en/of de LESA.

Daarnaast is er winst te behalen in 'Loons Hoekje' door voor een nu nog 'verrommeld' gebiedje een landschappelijke herinrichting door te voeren, waarbij groenblauwe dooradering substantieel versterkt kan worden. Ook in de deelgebieden 'Cromvoirt/Helvoirt' en 'Leemkuilen' liggen diverse (water)lopen die een natuurlijkere herinrichting vragen (Ruys Bossche-, Raamse- en Kolvensche Lopen). Dat geldt ook zeker voor de Zandleij maar daarnaast ook voor de Broekleij (deelgebieden: 'Pauwels en 'Cromvoirt/Helvoirt').

## Stikstof

Stikstof is één van de essentiële thema's om doelen te bereiken. Naast de BOS 2.0 analyse en de daaruit voortvloeiende maatregelen zijn voor dit gebied aanvullende maatregelen als start van de transitie beoogd.

Deze aanvullende maatregelen richten zich niet alleen op de landbouwsector maar er

wordt evenzeer gekeken naar reductie van stikstof op mobiliteit, toevoegen van groen blauwe dooradering en aanpak piekbelasters.

Zo wordt er vanuit recreatie gekeken naar verminderen van autoverkeer direct tegen de Natura2000 aan, door autoluwe wegen te creëren. Recent is ook een verkenning in gang gezet om parkeren (op termijn) verder afgelegen van Natura2000 te laten plaatsvinden.

Daarnaast is vanuit 'BOS 2.0, sector overstijgend en maatwerk' voor twee piekbelasters een 'plan the campagne' gevolgd. Vanuit de landbouwsector wordt de focus gelegd op LBV én en het monitoren van 'blijvers'. Daarnaast zal nadrukkelijk de integrale afweging nog nader uitgewerkt dient te worden als het gaat om stikstofmaatregelen zoals het verminderen aanwending mest op agrarische percelen nabij Natura 2000-gebieden.

## Water - waterbalans

De balans tussen te veel en te weinig water, zoals hierboven beschreven, is gevat in het handelingsperspectief watertransitie en wordt als sturend beschouwd in alle gebieden. Daarnaast bieden diverse (eco)hydrologische studies, samengevat in de LESA, inzicht in de knoppen om aan te draaien binnen het watersysteem. Vanuit de balans gedachte, met het watersysteem als sturend principe, gaat naast natuur ook de aandacht uit naar de effecten op o.a. landbouw en stedelijk gebied.







Landbouw - perspectief voor de agrarische sector

De agrarische sector maakt ook in het gebied van GGA Loonse en Drunense Duinen een transitie door. Hierbij ligt de uitdaging om deze transistie te combineren met de lokale opgaves rondom bodem, water, natuur en stedelijke ontwikkelingen. De focus en grootste opgaves vanuit de agrarische en boomteeltsector liggen voornamelijk in de deelgebieden ‘Leemkuilen’ en ‘Pauwels’ maar daarnaast ook in de ‘Margriet’. Vooral de boomteeltsector in de ‘Leemkuilen’ en ‘Pauwels’ heeft een prominente rol en vraagt om verdere verduurzaming en bevat tevens de uitdaging om samen de benodigde landschappelijke versterkingen te bewerkstelligen. Het geschetste perspectief in het ‘Versailles van het Noorden’ vormt daarbij een stevig fundament. Voor ‘Pauwels’ ligt de primaire uitdaging om de landelijke transitie te rijmen met de meer stedelijke opgaves en ambities.

Huiskamer- en keukentafelgesprekken met zowel agrarische- als recreatieve ondernemers zijn middelen om bij te dragen aan de invulling van de visie. Doorzetting van deze gesprekken is daarbij essentieel waarbij waardering voor de al goede maatregelen een voornaam vertrekpunt is.

Recreatie - perspectief voor de recreatieve sector

Naast de agrarische sector speelt ook de recreatieve sector een belangrijke rol binnen de natuuropgave. De toenemende recreatiedruk speelt overal in de Loonse en Drunense Duinen, maar op enkele locaties is er sprake van een grotere en dominantere recreatiedruk en ligt er een grote urgentie om sneller toe te werken naar realisatie van de streefbeeldens voor recreatie.

Daar waar de recreatiedruk hoog is, ligt spreiding naar gebieden waar de recreatiedruk minder groot is in de rede. In deelgebieden ‘Loons Hoekje’, ‘Pauwels’ en ‘Hengstven’ liggen wat dat betreft de grootste uitdagingen. De andere deelgebieden kunnen in dit kader zeker ook een bijdrage leveren door deze druk mede op te vangen. Daarbij behoren initiatieven om vooral de dagrecreanten slimmer en op meer afstand van het Natura2000-gebied Loonse en Drunense Duinen op te vangen, in combinatie met goede alternatieven (zoals OV en fiets). Daarbij gaat het niet om dat ‘iets niet meer mag’, maar dat ‘het anders en slimmer kan en moet’. Het verkennen van ‘bevroezing’ van recreatieuitbreiding is momenteel een lopende activiteit.

7. Uitvoeringskracht en prioritering

Deze visie met uitvoeringskracht mondt uit in een (gros)lijst met initiatieven en maatregelen. Een lijst die vanuit verschillende invalshoeken tot stand is gekomen en is samengesteld. Een reeks van initiatieven en maatregelen die vanuit de opgestelde doelen en streefbeeldens ‘bottum up’ tot stand zijn gekomen, geldend voor zowel het gehele LDD gebied, als pér deelgebied.

Daarnaast zijn vanuit de LESA, vanuit de NDA’s, vanuit recreatie en vanuit stikstof maatregelen ontwikkeld en tot stand gekomen. Deze initiatieven en maatregelen hebben we nu in één totaal overzicht (groslijst) overzichtelijk bij elkaar gebracht (= separaat document). Deze lijst is overigens input geweest voor een pakket van maatregelen in het kader van ALG uitvraag (mei 2025).

- Vanuit deze lijst wordt nu een prioritering gehanteerd vanuit de volgende criteria:
- 1) Het te bereiken doelbereik m.b.t. natuur, water, landbouw en recreatie: in welke mate dragen de initiatieven bij aan één of meer streefbeeldens binnen het betreffende thema;
  - 2) De mate van draagvlak;
  - 3) Tijd en hoe snel is de maatregel uit te voeren;
  - 4) Financiën en kosten(effectiviteit); welk initiatief/maatregel is reeds al gedekt of kan gedekt worden uit bestaande gelabelde geldstromen.

Dit zijn overigens dezelfde criteria als die per initiatief al zijn bepaald tijdens het opstellen van de maatregelentabellen, wat het praktisch en overzichtelijk maakt om deze te gebruiken voor de prioritering. In de prioritering wordt voor elke criteria een score toegekend (zie bijlage 5).

- Daarnaast zijn verschillende categorieën onderscheiden gebaseerd op de verschillende soorten initiatieven en bronnen waaruit deze zijn voortgekomen. In totaal worden de volgende categorieën onderscheiden:
- Impactvolle initiatieven/maatregelen (met een hoog – hoogste doelbereik);
  - Initiatieven/maatregelen (bottum-up uit het (deel)gebied) (die reeds eerder in de bronzen versie stonden opgenomen, maar geactualiseerd en bijgesteld);

- NDA-maatregelen (binnen / buiten Natura2000);
- Maatregelen vanuit onderzoek LESA (hydrologische analyses);
- Maatregelen vanuit stikstofanalyse (volgens dus nog);
- Initiatieven/maatregelen vanuit het zgn. ‘recreatie experiment’;
- Onderzoeken

Hoofdlijn bij wegen en prioriteren van initiatieven en maatregelen

Bij het afwegen en prioriteren is de hoofdlijn dat er in beginsel in alle deelgebieden en uit alle categorieën initiatieven en maatregelen worden ingezet, waarbij wel het (wettelijk) doelbereik (zwaar) mee wordt gewogen. Ingeschat wordt dat de initiatieven met het ‘hoogste doelbereik’ en vanuit de LESA/NDA al voor een substantieel deel bereikt kunnen worden m.b.v. de Rijksmiddelen. De factor tijd is belangrijk bij de keuze om in te zetten op alle deelgebieden. Wellicht kan niet in alle deelgebieden direct worden begonnen en komt het ook neer op fasering; in welke deelgebieden liggen substantieel grotere opgaves dan in andere deelgebieden.

Hierna volgt een verdere schematisch uitleg en toelichting op het prioriteringsvoorstel.

| Type                               | Bron      | Locatie             | Nr.        | Titel maatregel                                                                                                                 | Doelbereik<br>Landbouw | Doelbereik<br>Water                                             | Doelbereik<br>Recreatie | Doelbereik<br>Landbouw | Tijd | Draagvlak | Kosten | Financiële bron    |
|------------------------------------|-----------|---------------------|------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------|-----------------------------------------------------------------|-------------------------|------------------------|------|-----------|--------|--------------------|
| Initiatief                         | Bottom up | Algemeen            | 1          | Verkeer naar horeca en verblijfsrecreatie                                                                                       | 3                      | 2                                                               | 4                       |                        | 3    | 3         | 3,5    |                    |
| Initiatief                         | Bottom up | Algemeen            | 3          | Stimuleren duurzaam watergebruik recreatieondernemers                                                                           |                        | 2                                                               | 1                       |                        | 3    | 3         | 3,5    |                    |
| Initiatief                         | Bottom up | Algemeen            | 4          | Bestaande watergangen en sloten optimaliseren                                                                                   | 2                      | 4                                                               | 1                       | 1                      | 2    | 3         | 4      |                    |
| Onderzoek                          | Bottom up | Algemeen            | 5          | Onderzoek waterkwaliteit                                                                                                        |                        |                                                                 |                         |                        | 2    | 3         | 4      |                    |
| Maatregel (binnen N2000)           | NDA       | Algemeen            | NDA10 + 29 | Verwijderen watercrassula en andere exoten                                                                                      |                        |                                                                 |                         |                        |      |           |        | via beheer         |
| Maatregel (buiten N2000)           | NDA       | D. Pauwels          | NDA34      | Verlagen van de stikstofdepositie door bronaanpak.                                                                              |                        |                                                                 |                         |                        |      |           |        | Programma Stikstof |
| Onderzoek                          | NDA       | Algemeen            | NDA 36     | De behouds- en uitbreidingsdoelen SMART formuleren.                                                                             |                        |                                                                 |                         |                        |      |           |        | Rixt               |
| Onderzoek                          | NDA       | Algemeen            | NDA 16a    | Monitoring mogelijkheden blauwgaslanden in De Brand                                                                             |                        |                                                                 |                         |                        |      |           |        | n.i.s.             |
| Maatregel (binnen en buiten N2000) | LESA      | Algemeen            | L1         | Bosomvorming van naald naar loofbos                                                                                             | Groot lokaal           | effect op droogtegevoelige habitadtypen, zowel GHG als GLG.     |                         |                        |      |           |        |                    |
| Maatregel (buiten N2000)           | LESA      | Deelgebied Margriet | L4         | Aanpassingen aan het Drongeleers kanaal (aansluitend bij initiatief L4) Onderzoeken afwateringsmogelijkheden Drongeleers kanaal | Groot effect           | dampen of peilverhoging); zorgt voor een hogere grondwaterstand |                         |                        |      |           |        |                    |

Figuur: uitsnede van de initiatieven - maatregelenlijst (de gehele lijst is als separaat document bijgevoegd)



Met dit overzicht en de inzichten m.b.t. doelbereik, maar ook met inzicht m.b.t. draagvlak, tijd en kosten zijn de volgende opties denkbaar gebleken. Dit is bedoeld om maatregelen te gaan wegen, om te prioriteren en om zo snel tot uitvoering te komen en de transitie daadwerkelijk in gang te zetten en voort te zetten:

A) Impactvolle Initiatieven- maatregelen en veelal met het ‘hoogste doelbereik’ (maar veelal ook complex en of wisselend draagvlak en overeenstemming);

B) Initiatieven die op meer thema’s tegelijk bijdragen (recreatie, water, natuur, landbouw) maar niet altijd met het hoogste doelbereik, maar wel met doorgaans meer draagvlak;

C) Initiatieven met ‘breed draagvlak, snelle uitvoering’ (minder complex);

D) Initiatieven vanuit NDA / LESA; doelbereik primair op water en natuur, minder op recreatie

E) Onderzoeken (doelbereik nog onbekend)

- ‘Pakketten’ waarmee aan de slag kan worden gegaan, vooral op korte termijn:
- Pakket-optie 1: Alleen inzetten o.b.v. ‘optie a’ (impactvol en hoog doelbereik, maar meest complex m.b.t. tijd, geld, draagvlak);
  - Pakket-optie 2: Inzetten op de eerste 3 á 4 maatregelen uit alle categorieën a t/m d/e (een mix dus);
  - Pakket-optie 3: Inzetten op enkel NDA’s en LESA-initiatieven, categorie ‘d’;
  - Optie 4: n.n.t.b.

Voor de besluitvorming worden de projecten en de prioritering voorgelegd in de stuurgroep van de GGA.

| Type                               | Bron      | Locatie    | Nr         | Titel maatregel                                                     |
|------------------------------------|-----------|------------|------------|---------------------------------------------------------------------|
| Initiatief                         | Bottom up | Algemeen   | 1          | Verkeer naar horeca en verblijfsrecreatie                           |
| Initiatief                         | Bottom up | Algemeen   | 3          | Stimuleren duurzaam watergebruik recreatieondernemers               |
| Initiatief                         | Bottom up | Algemeen   | 4          | Bestaande watergangen en sloten optimaliseren                       |
| Onderzoek                          | Bottom up | Algemeen   | 5          | Onderzoek waterkwaliteit                                            |
| Maatregel (binnen N2000)           | NDA       | Algemeen   | NDA10 + 29 | Verwijderen watercrassula en andere exoten                          |
| Maatregel (buiten N2000)           | NDA       | D. Pauwels | NDA34      | Verlagen van de stikstofdepositie door bronaanpak.                  |
| Onderzoek                          | NDA       | Algemeen   | NDA 36     | De behouds- en uitbreidingsdoelen SMART formuleren.                 |
| Onderzoek                          | NDA       | Algemeen   | NDA 16a    | Monitoring mogelijkheden blauwgraslanden in De Brand                |
| Maatregel (binnen en buiten N2000) | LESA      | Algemeen   | L1         | Bosomvorming van naald naar loofbos                                 |
|                                    |           | Deelgebied |            | Aanpassingen aan het Drongelens Kanaal (aansluitend bij initiatief) |
| Maatregel (buiten N2000)           | LESA      | Margriet   | L4         | Onderzoeken afwateringsvermogen Drongelens kanaal)                  |

Catergorieën m.b.t. initiatieven/projecten

1. Initiatieven- maatregelen (bottum-up uit het (deel)gebied)
2. Impactvolle initiatieven- maatregelen (met hoog doelbereik)
3. NDA-maatregelen (binnen / buiten Natura2000)
4. Maatregelen vanuit onderzoek LESA (hydrologische analyses)
5. Maatregelen vanuit stikstofanalyse
6. Onderzoeken

| Doelbereik: natuur                                                            | Doelbereik: Water | Doelbereik: Recreatie | Doelbereik: Landbouw | Tijd | Draagvlak | Kosten | Financiënbron      |
|-------------------------------------------------------------------------------|-------------------|-----------------------|----------------------|------|-----------|--------|--------------------|
| 3                                                                             |                   | 4                     |                      | 3    | 3         | 3,5    |                    |
|                                                                               | 2                 | 1                     |                      | 3    | 3         | 3,5    |                    |
| 2                                                                             | 4                 | 1                     | 1                    | 2    | 3         | 4      |                    |
|                                                                               |                   |                       |                      | 2    | 3         | 4      |                    |
|                                                                               |                   |                       |                      |      |           |        | via beheer         |
|                                                                               |                   |                       |                      |      |           |        | Programma Stikstof |
|                                                                               |                   |                       |                      |      |           |        | N.v.t.             |
|                                                                               |                   |                       |                      |      |           |        | n.t.b.             |
| Groot lokaal effect op droogtegevoelige habitadtypen, zowel GHG als GLG.      |                   |                       |                      |      |           |        |                    |
| Groot effect (dempen of peilverhoging); zorgt voor een hogere grondwaterstand |                   |                       |                      |      |           |        |                    |

Toebedeling scores

Tijd:

0 – 3 maanden = 4

3 – 6 maanden = 3

+/- 1 jaar = 2

> Jaar = 1

Kosten:

€ 0 – €100 K = 4

€ 100 – € 500 K = 3

€ 500 K – € 1 mln. = 2

€ 1 mln. of meer = 1

| Kosten                 | €0 - 100 K    | €100 - 500 K  | €500 K - €1 mln. | €1 mln. of meer |
|------------------------|---------------|---------------|------------------|-----------------|
| Draagvlak              | Zwak          | Matig         | Voldoende        | Uitstekend      |
| Tijd                   | 0 – 3 maanden | 3 – 6 maanden | ± 1 jaar         | ≥ jaar          |
| Bijdrage aan natuur    |               |               |                  |                 |
| Bijdrage aan water     |               |               |                  |                 |
| Bijdrage aan landbouw  |               |               |                  |                 |
| Bijdrage aan recreatie |               |               |                  |                 |

Draagvlak:

Zwak =1

Matig = 2

Voldoende = 3

Uitstekend = 4

# 8. Vervolg van GGA Loonse en Drunense Duinen

## 8.1 Van visie naar uitvoeringskracht

Voorliggende visie bestaat zoals eerder aangegeven uit twee onderdelen; onderdeel één waarin door en met de gebiedspartners voor vier hoofdthema’s doelen, uitgangspunten en streefbeelden zijn opgesteld.

Om deze doelen en streefbeelden te behalen is inzicht nodig in diverse onderdelen, die zijn gevat in bouwstenen. Deze bouwstenen geven op basis van uitgevoerde analyses, onder meer op het gebied van hydrologie, recreatie, stikstof en grondanalyses, de noodzakelijke inzichten bij het bewerkstelligen van de doelen en streefbeelden. Daarmee wordt vervolgens input geleverd aan onderdeel 2, namelijk het komen tot uitvoeringskracht.

Met het instemmen van deze visie, de (lokale) doelen en streefbeelden (deel 1) is het gebiedsproces natuurlijk niet klaar, sterker nog, dan begint het concretiseren en invulling geven aan deze visie pas echt. En daarmee dus de echte uitvoeringskracht! Daarbij is het nodig om in de deelgebieden in een integrale gebiedsontwikkeling(en) naar concrete uitvoeringsmaatregelen toe te gaan werken. Zo is er een groslijst met een grote mate van verscheidenheid aan maatregelen opgesteld.

Binnen onderdeel 2 worden nu stappen gezet om tot uitvoering van deze maatregelen te komen. Daarbij spelen integraliteit en prioritering een voorname rol. Een eerste invulling en slag is gemaakt in het kader van de Aanpak Landelijk Gebied waarin een eerste selectie is gemaakt uit de groslijst.

## 8.2 Het proces van visiefase (deel 1) naar uitvoeringsfase (deel 2)

Om te komen tot een uitvoeringsfase van deel 2 wordt als eerste (tussen)stap de zgn. leidende principes uitgewerkt. De principes zijn praktische handvaten voor een integrale ontwikkeling. Deze principes geven richting aan ontwikkelingen en worden gebruikt als uitgangspunten bij de deelgebied uitwerkingen en projecten. Daarmee geven ze richting op de schuurpunten en hoe we hier in de praktijk mee omgaan. Deze principes vormen de verbinding van visie fase naar de uitvoeringsfase. De verbinding tussen en de vertaling van de visiefase naar de uitvoeringsfase is cruciaal. Daarin wordt een beroep op alle gebiedspartners gedaan om integrale afwegingen te maken die kenmerkend zijn en horen bij een transitie van het landelijk gebied. Met de figuur op de volgende pagina is dit gevisualiseerd.

De voornaamste procesmatige elementen zijn:

- Onderschrijven van de gebiedsurgenties en hier langjarig in een integrale gebiedsontwikkeling oplossingsgericht aan gaan werken.
- Lopende plannen en projecten scherp in beeld houden en krijgen, en afstemming met onder meer omliggende GGA gebieden, maar ook met bestaande opgaves en plannen zoals Howabo, Landschapspark Pauwels, Koersdocument Oostflank Brabants Versaille en de zgn. Versnellingsdossiers;
- Daar waar mogelijk en zinvol een duidelijk startpunt vaststellen. Of het nu gaat om de 0-meting voor de groenblauwe dooradering, het duidelijk in beeld brengen van de hydrologische situatie of de herkomst van stikstof of bestrijdingsmiddelen, van belang is dat bij de uitwerking van maatregelen bij voorkeur met een startpunt wordt gewerkt zodat gemonitord kan worden of doelen gehaald (kunnen) worden en/of maatregelen effectief zijn;
- Een robuuste grondstrategie is een essentiële en cruciale sleutel;
- We zetten in op een duurzame land- en tuinbouw, waarbij alle transitiepaden een bijdrage kunnen leveren aan het realiseren van de gebiedsdoelen; van belang is het behoud van jonge boeren, melkvee­sector en grasland.
- Een koppeling tussen deelgebieden en overkoepelende GGA’s is essentieel om de integrale blik op de invulling van de streef­beelden en de uitwerking ervan te behouden. Mogelijke maatregelen op het gebied van hydrologie en stikstof,



vragen altijd om een integrale belangenafweging. Duidelijke stappen zijn het op basis van joint fact finding in kaart brengen van alle mogelijke effecten etc. (die relevant zijn voor een goede belangenafweging) en mitigerende maatregelen en kosten daarvan. Een afwegingskader en bijhorende instrumentenkoffer voor na-deelcompensatie zijn hiervoor cruciaal;

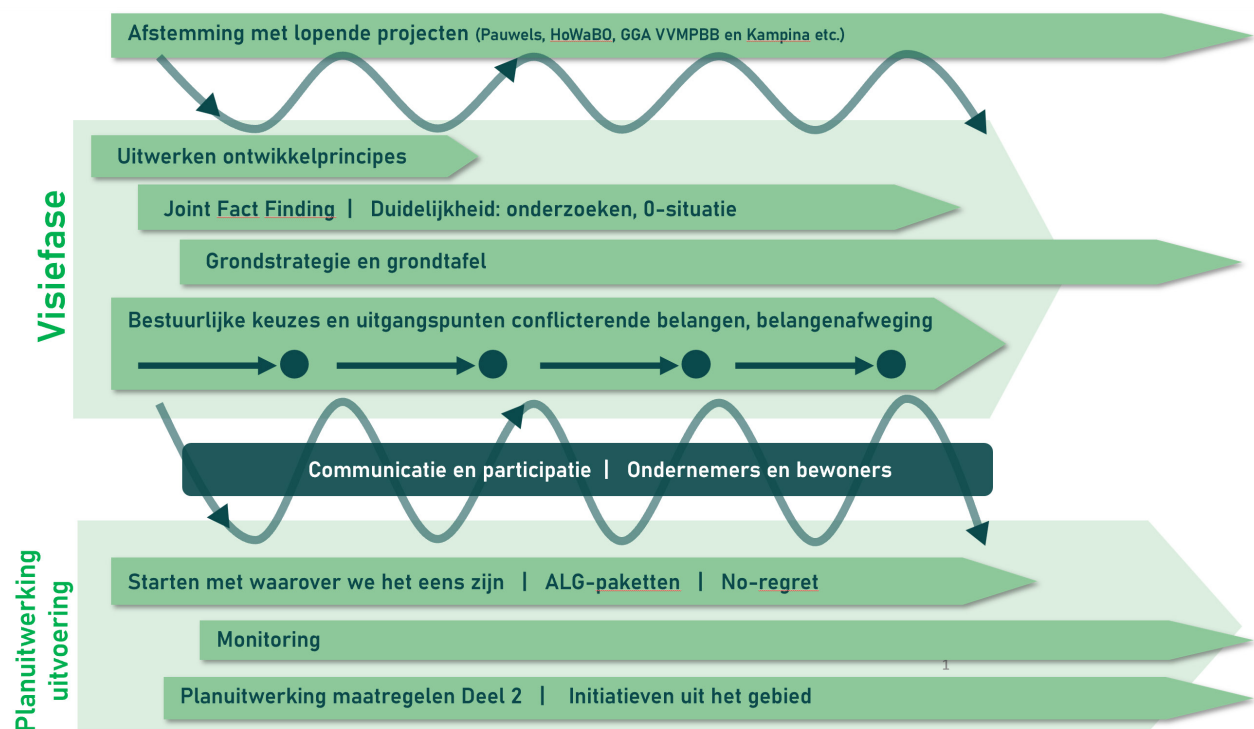
- De streefbeelden zijn indicatief gevisualiseerd voor het gehele GGA gebied Loonse en Drunense Duinen en dienen ook als zodanig te worden geïnterpreteerd. Dit is niet bedoeld om op voorhand beperkingen op gebruik van specifieke gronden te leggen zolang niet duidelijk is wat effecten en consequenties (bijv. t.a.v. grondwaarden) precies zijn. In de uitwerking van maatregelen dient eerst nadere duiding op deelgebiedniveau / op kleiner schaalniveau plaats te vinden.
- Zet kracht bij de aanpak om juist in deelgebieden te werken. Tijdens de plan- & uitvoeringsfase komt hierop nog meer nadruk te liggen, omdat de gebieden verschillend zijn en bewoners en ondernemers zo ook meer ‘lokaal’ betrokken worden.
- Werken in werkgroepen: komen tot resultaten, het delen van informatie, het betrekken van de juiste inhoudelijke mensen voor onderzoek of uitvoering en het delen van casussen werkt het beste in werkgroepen. Voorbeelden van werkgroe-

pen zijn: recreatie, stikstof, grondstrategie, communicatie en participatie.

- In de plan- & uitvoeringsfase wordt met uitvoeringskracht gewerkt aan de in de groslijst opgenomen initiatieven en maatregelen welke worden ‘gescoord’ op o.a. doelbereik, draagvlak, kosten en tijd (zie hoofdstuk 7). Met deze aanpak worden de toekomstperspectieven en streefbeelden onderdeel van een projectuitwerking. Van belang hierbij is dat integraliteit op gebiedsniveau voorop staat.

In het schema is te zien dat communicatie en participatie een belangrijke plek inneemt tussen de visiefase en de plan- & uitvoeringsfase. Ondernemers (o.a. recreatief en agrarisch) alsmede bewoners zijn een belangrijke schakel om projecten met draagvlak uit te voeren. Dit begint met het tijdig informeren van deze doelgroepen over bijvoorbeeld bestuurlijke keuzes en instrumentarium. Daarnaast moeten ook initiatieven en energie uit het gebied goede benut worden.

In de plan- & uitvoeringsfase is een goed monitoringsprogramma op doelbereik ind e transitie van het landelijk gebied cruciaal. Dit monitoringsprogramma moet de gewenste en ongewenste (neven)effecten meten en bewaken. In deze 0-meting speelt de provincie een belangrijke rol.



### 8.3 Integraliteit bewerkstelligen

Kijkend naar de streefbeelden van de vier thema’s en kijkend naar de uitwerking van de verschillende maatregelen, komen er op diverse onderdelen echter nog schuurpunten naar voren. Belangen van de verschillende thema’s conflicteren nog op diverse punten. Of het instrumentarium (en of regelgeving) is nog niet altijd toereikend om daadwerkelijk tot de gewenste uitwerking te komen. Over deze punten zijn in het gebied nog niet overal éénduidige besluiten genomen of zijn er enkel uitgangspunten benoemd hoe we omgaan met conflicterende doelen en welke instrumentarium en strategie daar bij horen. Deze zullen in het vervolg van dit GGA verband, met name door uitwerking in deelgebieden, gebiedsgericht, integraal en met maatwerk moeten worden uitgewerkt op zowel inhoudelijke thema’s als in het lopende gebiedsproces. Juist dit proces valt onder onderdeel 2 van deze visie.

Een aantal voorname inhoudelijke- en tevens integraal af te stemmen elementen daarbij is hieronder weergegeven. Hierbij is een voorstel van een eerste vervolgstap omschreven.

- **Stikstof:** Een integrale afweging van de zogenaamde ‘stikstof-knoppen’ zoals uit het onderzoek van het consortium naar voren is gekomen. Bijvoorbeeld vanuit de ‘knop’ vermindering aanwending mest (extensivering) agrarische percelen nabij N2000. Een nadere analyse en uitwerking is derhalve gewenst op hoe en op welke manier dit zowel vanuit de natuur-als landbouwsector tot effectieve maatregelen kan worden gekomen. Ook het nog in ontwikkeling zijnde Programma Overgangsgebieden van de provincie is van invloed hierop. De wettelijke doelen met betrekking tot de drukfactor stikstof zijn duidelijk (zie bouwsteen stikstof) en daar dienen we zowel landelijk, provinciaal (BOS 2.0.) als gebiedsgericht aan te werken. Daarbij is een integrale benadering nodig zoals dat binnen het GGA-proces altijd uitgangspunt is. *Voorstel eerste vervolgstap: de nadere analyse en uitwerking om te komen tot gedragen maatregelen agenderen in de werkgroep ‘Stikstof’ met de mogelijkheid om vanuit de provincie bij het consortium vervolgonderzoek uit te voeren.*
- **Hydrologie:** Met maatwerk op deelgebiedniveau moet gezocht worden naar hoe het streefbeeld van de thema water, het werken aan een klimaatadaptief

landschap, samen komt met het grondgebruik. Vanuit het principe water- en bodem sturend zal blijken dat de thema’s op sommige plekken beter verenigbaar zijn als op andere. Op de ene plek kan voor beide thema’s een win-win situatie worden gecreëerd, terwijl op de andere plek het wenselijk is het gebruik aan te passen aan de natuurlijke condities van het terrein. Hierbij is het van belang om op gebiedsniveau de juiste functies op de juiste plek te krijgen. Daarnaast moet er integraal worden gekeken naar de effecten van maatregelen; ook buiten het N2000-gebied. Bijvoorbeeld: de verhoging van grondwaterpeil kan voor overlast zorgen voor de landbouw en stedelijk gebied, zoals in Loons Hoekje en Margriet. Met maatwerk wordt gekeken naar de uitwerking, doelbereik, en mogelijke mitigerende- en innovatieve maatregelen. Er wordt gezocht naar een toekomstbestendige inrichting voor robuust watersysteem dat bijdraagt aan het tegengaan van wateroverlast door een teveel en een tekort aan water. In beekdalen is de verwachting dat het vaker nat is. Vanuit Water en Bodem Sturend schuurt dit met hoogwaardige teelten zoals akkerbouw en boomteelt, maar ook en met woningbouw. Op de hoge koppen schuurt het juist met teelten die niet passen bij de droge omstandigheden. De flanken zijn gronden waar vanuit Water en Bodem Sturend goede omstandigheden liggen voor landbouw (niet te droog en niet te nat). Idealiter gebruik je deze gronden voor landbouw van hoogwaardige gewassen (akkerbouw, boomteelt). Deze gronden worden nu soms ‘bezet’ door gebruik dat ook op minder goede gronden zou kunnen plaatsvinden. Het geldt schuurpunt geldt niet alleen voor de agrarische sector. Door het terugbrengen van een natuurlijk watersysteem kan het ook zijn dat huidige natuurdoeltypen niet realistisch zijn. *Voorstel eerste vervolgstap: op deelgebiedniveau inzoomen op het bodem- en watersysteem, waar zitten de win-win situaties, maar belangrijker: waar zitten de knelpunten? Het advies is om te starten met het waterschap en een vertegenwoordiging van de agrarische sector en daarna ditzelfde te doen met andere thema’s.*

- **‘Omgevingsvisies’ schuren op onderdelen met ‘toekomstperspectief voor agrarische ondernemers’ en ‘natuur’:** De meningen zijn verdeeld over de stelling dat niet in iedere (omgevings)visie is het toekomstperspectief voor agrarische on-



dernemers en natuur voldoende meegenomen. Bijvoorbeeld: door in de lokale gebiedsontwikkeling in(keukentafel)gesprek te gaan met agrarische ondernemers en visies vanuit de sector (zoals Versailles van het Noorden) beter te benutten worden problemen in de uitwerking en uitvoering van maatregelen voorkomen. Concreet voorbeeld: het actief meenemen van keukentafelgesprekken in de deelgebieden Pauwels en Leemkuilen. Uitgangspunten en inzichten uit de GGA-visie vormen (mogelijk) ook input voor de omgevingsvisies. Hierdoor wordt het noodzakelijke natuur- en watersysteemherstel beter mogelijk gemaakt, maar ook de uitwerking van het toekomstperspectief voor de agrarische sector. Zie hiervoor bouwsteen ‘Omgevingsvisies’ (4.6). **Voorstel eerste vervolgstap: samen met de gemeenten bepalen waar de schuurpunten zitten in de uitvoering en waar keuzes dienen te worden gemaakt.**

- **Balans recreatiedruk:** De recreatiewerkgroep heeft de afgelopen periode gezamenlijk gewerkt aan een duidelijke richting voor de sector. Meer hierover staat beschreven in hoofdstuk 4 en in bijlage VII. De recreatie verspreiden over de schil leidt, naast kansen voor de agrarische sector op verbreding, mogelijk ook tot beperkingen voor de agrarische sector. Houd met de recreatieontwikkelingen in de schil voldoende rekening met de agrarische sector. Bijvoorbeeld: grootschalige recreatie verplaatsen van de rand van N2000 naar het agrarisch gebied verhoogd de druk op de agrarische gronden omdat er meer functies samen komen in dit gebied. Dit is maatwerk, en ontwikkelingsgebieden zullen integraal met de onder andere de agrarische sector worden ontwikkeld. Ook als economisch perspectief (verbreding) voor de landbouw, met achtneming van het principe afwaartse beweging ten opzichte van N2000. Kijk naar bijvoorbeeld naar kleinschalige recreatie die kan passend is bij het agrarisch karakter van het gebied en kan als kans voor de landbouw worden benut, bijvoorbeeld in combinatie met groenblauwe dooradering. **Voorstel eerste vervolgstap: de agrarische sector betrekken bij de verdere ontwikkeling als het gaat om recreatieve zonering. Een actie die wordt opgepakt in de recreatiewerkgroep.**
- **Landbouwperspectief:** de druk op het landbouwperspectief zoals omschreven in het streefbeeld is groot vanuit bijvoorbeeld recreatie, water en natuur. Vanuit deze laatst genoemde thema’s dienen immers ook bijdrages te worden geleverd. Bijvoorbeeld: Vanuit de LESA zijn hydrologische knoppen in beeld gebracht. In de

uitwerking lijkt de focus op de maatregelen voor de agrarische sector te liggen terwijl ook vanuit de industrie en bebouwd gebied een belangrijke bijdrage te leveren is. Vanuit natuur draagt o.a. bosomvorming in de natuurgebieden bij aan hydrologisch herstel, hier gaat wel heel veel tijd overheen. Daarnaast kan een beschermd status voor hoogwaardige landbouwgronden perspectief bieden voor de agrarische sector. Hier kunnen schuurpunten zitten met de doelen vanuit natuur en water. De uitwerking van een dergelijke status verdient aandacht. Zo dient er te worden gekeken naar de locaties van deze hoogwaardige landbouwgronden ten opzichte van het handelingsperspectief van het waterschap. Dit om bijvoorbeeld te constateren dat veel hoogwaardige landbouwgronden liggen op de plekken die passen bij het toekomstbeeld in het kader van water en bodemsturend. Er liggen echter ook landbouwgebieden op locaties waar bijvoorbeeld garanties op beschikbaarheid van water op hoge delen door het huidige beleid van het waterschap niet kunnen worden gegeven. Wanneer nieuwe functies in het agrarisch gebied onontkoombaar zijn, dient er getoetst te worden op agrarische structuren, met als uitgangspunt dat de agrarische structuur integraal wordt meegewogen in de planuitwerking. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de LIA die is opgesteld door ZLTO De Langstraat. Om te voorkomen dat onnodig landbouwgrond verloren gaat dient meervoudig ruimtegebruik het vertrekpunt te zijn. **Voorstel eerste vervolgstap: een overleg met de waterschappen en de agrarische sector is nodig om te komen tot een aanpak als het gaat om keuzes en duidelijkheid. Hierbij kan worden ingezoomd op de vervolgstappen vanuit de LESA maar ook op de hoogwaardige landbouwgronden in relatie tot het watersysteem.**

- **Grondstrategie:** er is een analyse van grondeigendom gemaakt en er is een begin gemaakt in een integraal grondoverleg over de te hanteren grondstrategie. Dit dient in de plan- & uitvoeringsfase nadrukkelijk een vervolg te krijgen. Een goede grondstrategie is belangrijk en dat vraagt veel (personele) capaciteit met als doel om tot een grondstrategie voor dit gebied te komen. Hierbij zijn voor het toekomstperspectief van recreatieve en agrarische ondernemers maar ook voor het behalen van de natuurdoelen langjarige afspraken essentieel. Een schuurpunt waarin grond van belang is, is het verdwijnen van veel melkveehouders in het gebied. Voor de landbouwtransitie met de natuur- en waterdoelen

is deze groep essentieel voor het gewenste grondgebruik in de schil. De zorg is er om de groep (jonge) ondernemers in het gebied te behouden. Per deelgebied kan het juiste grondinstrument verschillend zijn. Werken op basis van vrijwilligheid heeft de voorkeur. Met draagvlak in het gebied kan overigens ook de keuze voor een verplichte landinrichting gekozen worden. Grond dient zoveel als mogelijk beschikbaar te blijven voor gebiedseigen ondernemers. Ruilgrond is belangrijk om doelen te bereiken. Dit vraagt om een slagvaardige grondstrategie. *Voorstel eerste vervolgstap: starten met een werkgroep grond of opstarten grondoverleg. Hierin worden de mogelijkheden en instrumenten voor een grondstrategie voor dit gebied bepaalt. Daarnaast is het een mogelijkheid om op casussen te behandelen.*

## 8.4 Capaciteit en organisatie

De organisatie die voortkomt uit deze aanpak ziet er dan als volgt uit:

- Overkoepelend is er de stuurgroep vanuit de GGA en de ambtelijke begeleidingsgroep, zoals is gehanteerd tijdens de visiefase. Hierin kennen de partijen elkaars belangen en werken we constructief samen vanuit de OEN-regels (Open, Eerlijk en Nieuwsgierig). Deze groepen blijven ongewijzigd. Treeport Midden-Brabant krijgt daarin op deelgebiedniveau (Leemkuilen) een plek vanwege het belang vanuit de boomteelt.
- De werkgroepen, zoals hierboven omschreven, zijn flexibel en kunnen indien nodig worden toegevoegd of opgeheven. Voor nu zijn ‘Communicatie & participatie’, ‘stikstof’, ‘recreatie’, ‘LESA’ en ‘grond’ als werkgroep operationeel, maar mogelijk komen daar andere werkgroepen bij of vallen op enig moment af. De werkgroepleden zijn ambtelijke vertegenwoordigers van de gebiedspartners. Dit kunnen ook specialisten vanuit de gebiedspartners zijn.
- Na uitwerking van de leidende ontwikkelprincipes, zal verder gegaan worden met de uitwerking in de deelgebieden.
- De ALG-projecten die de komende tijd uitgevoerd gaan worden, vragen ook om capaciteit van de gebiedspartners. Een indicatie van het aantal uren en de verdeling van werkzaamheden zijn opgenomen in de projectfiches van deze projecten.
- Voor ondernemers en bewoners wordt er zoveel als mogelijk gewerkt met één loket. Hierbij is een door het gebied gedragen vertrouwenspersoon erg belangrijk. Dit kan worden opgestart op deelgebiedniveau of voor het totale gebied.
- Continuïteit m.b.t. ondersteuning in deze deelgebieden is nodig voor bijvoorbeeld uitwerking van de projecten en gesprekken met bewoners en ondernemers.



# BRONNENLIJST

- Arcadis (2023) [Natuurdoelanalyse 131 Loonse en Drunense Duinen en Leemkuilen](#)
- Kaartenbank provincie Noord-Brabant / GOB
- RHDHV (2023) [Bouwsteen water en bodem BPLG 1.0](#)
- Waterschap De Dommel (2023) [Nota Handelingsperspectieven water-transitie](#)
- Aeries Monitor (2023)
- Brabants overzicht stikstofdata (N.D.)
- Brabant InZicht (N.D.)
- AHN viewer (N.D.)
- Topotijdreis (N.D.)
- RHDHV (2022) [Lesa Loonse en Drunense Duinen en De Brand](#)
- Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
- RHDHV (2025) rapport maatregelen Loonse en Drunense Duinen, de Brand en Leemkuilen
- Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (N.D.)
- Masterplan Pauwels (2019)
- Provincie Noord-Brabant (N.D.) [ALG](#)
- Mooi NL (2022) [handreiking groenblauwe dooradering](#)
- Visie 1.0 GGA Kampina & Oisterwijkse Vennen (2025)
- Van Gogh Brabant Nationaal Park (N.D.) [Focus op natuur, landschap en erfgoed](#)
- Landbouw impact- en afwegingskader ZLTO Amerstreek
- Gemeente Oisterwijk (2016) [Omgevingsvisie van gemeente Oisterwijk](#)
- Gemeente Tilburg (2015) [Omgevingsvisie Tilburg 2040](#)
- Gemeente Vught (2023) [Omgevingsvisie gemeente Vught](#)
- Gemeente Heusden (2023) [Omgevingsvisie Heusden](#)
- Gemeente Loon op Zand (2024) [Omgevingsvisie 2040](#)
- Gemeente Tilburg en Oisterwijk: Koersdocument Oostflank (in 2024 vastgesteld door de gemeenteraad van Tilburg en Oisterwijk).

